

Yayın Geliş Tarihi: 12.04.2020

Yayına Kabul Tarihi: 07.10.2020

Online Yayın Tarihi: 31.12.2020

http://dx.doi.org/10.16953/deusosbil.718595

Dokuz Eylül Üniversitesi

Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi

Cilt: 22, Sayı: 4, Yıl: 2020, Sayfa: 1373-1402

ISSN: 1302-3284 E-ISSN: 1308-0911

Araştırma Makalesi

CHP'DE AKAMETE UĞRAMIŞ BİR REFORM TEŞEBBÜSÜ: 1954 ISLAHAT KOMİSYONU

Murat KILIÇ*

Öz

CHP, yaklaşık çeyrek asırdır sahip olduğu iktidarı, 1950 seçimlerinde DP'ye devretmek zorunda kalmıştır. Muhalefette geçirdiği dört yılın ardından iktidarı geri almak için büyük umutla girdiği 1954 seçimlerinde büyük bir yenilgi ve hayal kırıklığı yaşamıştır. Seçim yenilgisinin ardından yenilginin sebebini partide hakim olan statükocu yapı olarak gören bir grup, reform talebiyle ortaya çıkmıştır. Bu talebin neticesinde özellikle Faik Ahmet Barutçu, Cemil Sait Barlas gibi isimlerin etrafında toplanan yenilikçi kanat ile Kasım Gülek ve Nihat Erim gibi isimlerin başını çektiği statükocu geleneksel yapı arasında bir mücadele yaşanmıştır. Yenilikçi kanadın talepleri, önce partinin ilgili organlarında görüşülmüştür. Bu görüşmeler neticesinde yapılması istenen yeniliklerin tartışılması ve belirlenmesi için bir "Islahat Komisyonu'nun kurulmasına karar verilmiştir. Komisyon laiklik, devletçilik, halkçılık gibi temel ilkelerin yeniden yorumlanması; hatta CHP'ye yeni bir hüviyet kazandırılması gibi pek çok konuda radikal öneriler getirmiştir. Islahat Komisyonunun önerileri, partinin resmi organlarını ve statükocu yapıyı aşamamış ve sadece cüzi bir kısmı hayata geçmiştir. Buna karşın Islahat Komisyonu, CHP tarihinde, çok partili hayata geçişten, ortanın solu söylemine kadar geçen süreçte önemli bir durak ve süreç olarak yerini almıştır. Söz konusu bu süreç ele alınırken, kaynak olarak, dönemin basını, sürecin içinde bulunan isimlerin anıları ve CHP üzerine kaleme alınmış monografik çalışmalar kullanılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Türk Demokrasi Tarihi, CHP, 1954 Seçimleri, Islahat Komisyonu.

Bu makale için önerilen kaynak gösterimi (APA 6. Sürüm):

Kılıç, M. (2020). CHP'de akamete uğramış bir reform teşebbüsü: 1954 ıslahat komisyonu. *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 22 (4), 1373-1402

* Doç. Dr., Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, ORCID: 0000-0001-5048-5227, muratkilic@nevsehir.edu.tr

A FAILED REFORM ATTEMPT IN THE PEOPLE'S REPUBLICAN PARTY (CHP): 1954 REFORM COMMISSION

Abstract

The CHP had to hand over the power for nearly forty years to the DP in the 1950 elections. After four years in opposition, CHP suffered a major defeat and disappointment in the 1954 elections, which it entered with hope to reclaim power. After the election defeat a group that saw the cause of the defeat as the status-quoist structure in the party emerged with the demand for reform. As a result of this demand, there was a struggle between the reformist group gathered around the names such as Faik Ahmet Barutçu, Cemil Sait Barlas, and the status-quo group led by names such as Kasım Gülek and Nihat Erim. The demands of the reformist group were first discussed in the relevant authorities of the party. As a result of these negotiations, it was decided to establish a "Reform Commission" to discuss and identify the reforms demanded. The Commission made radical suggestions on many issues, such as reinterpretation of basic principles such as secularism, statism and populism, and even giving CHP a new identity. The commission's proposals were unable to overcome the party's official authorities and the status quo, and only a small part of them were implemented. However, the Reform Commission has taken an important place and process in the history of CHP, from the transition to the multi-party period to the emergence of the discourse of the left of the middle. While analyzing this process, newspapers, memories of the persons involved in the process and monographs about the CHP, were used as sources.

Keywords: *History of Turkish Democracy, People's Republican Party, 1954 Election, Reform Commission.*

GİRİŞ

Bütün siyasal demokrasilerde olduğu gibi Türk demokrasinin de en önemli unsurlarından biri şüphesiz siyasi partilerdir. Siyasi partilerin asli amaç ve iddiaları, halkın desteğini alarak iktidara gelebilmek ve orada kalabilmektir. Dolayısıyla bir siyasi parti için başarılı olmanın temel ölçütü, iktidar olmak ve bunu sürdürmekle eşdeğerdir. Bununla birlikte sağlıklı bir siyasal demokraside iktidarı denetleme vazifesini üstlenecek parti veya partilere, yani muhalefete de ihtiyaç vardır. Lakin bu denetleme vazifesini üstlenmeden önce asli iddiasını hayata geçiremeyen ve iktidar olamama haliyle yüzleşmek zorunda kalan partilerin, genellikle sancılı bir sürece girmeleri olağandır. Bu süreçte parti içerisinde başarısızlığın nedenleri ve mesullerinin sorgulanması; partinin mevcut yönetimi ve politikalarının ciddi tenkide uğraması yahut bunların değişmesi yönünde bir talebin ortaya çıkması beklenebilir durumlardır. Partinin karar vericilerinin bu durumlar karşısında izleyebileceği yollar ise bellidir. Bu yollardan ilki, söz konusu talebe karşılık vererek partide bir revizyona ve dönüşüme gitmek; ikincisi ise talep sahipleri ile mücadeleye girilerek onları tasfiye etmek. Türk demokrasi tarihinde her iki yolun da izlendiği örneklerle rastlamak mümkünse de ikinci örneğin çok daha yaygın olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. Parti içerisinde ortaya çıkan değişim talebi ve biraz sonra mücadelesi çoğunlukla geleneksel yapıların korunması ve değişim isteyenlerin partiden

tasfiyesiyle; hatta kimi zaman yeni siyasi partilerin kurulmasıyla neticelenmiştir. Türk demokrasi tarihinin en eski ve köklü partisi olan CHP de aldığı seçim yenilgilerinin ardından zaman zaman buna benzer süreçlerin içerisinde geçmiştir. Bunlardan biri de 1954 genel seçimlerinin ardından yaşanmıştır.

1950 seçimlerinde iktidarı, DP’ye devreden CHP, muhalefette geçirdiği dört yılın ardından 1954 seçimlerine büyük bir umutla girmiştir. Geçen bu dört sene zarfında iktidar partisinin yıprandığı ve seçmenin verdiği yanlış karardan döneceği düşünülmektedir. Ancak sandıklar açıldığında CHP tarihinin en ağır seçim yenilgilerinden biri ile karşı karşıya kalmıştır. İlk şok atlatıldıktan sonra itidalli bir duruş sergilenmeye çalışılsa da, çok geçmeden parti içerisinde yenilginin sorumluları ve izlenen politikalar eleştirilmeye başlanmış ve nihayet bu eleştiriler bir reform talebine dönüşmüştür. Bu talep, partinin resmi ve ilgili organlarında görüşülürken örneğine az rastlanabilecek bir girişimde bulunulmuş ve partide yapılması gereken reformların tespiti için bir “Islahat Komisyonu” kurulmuştur. Komisyon tarafından belirlenecek öneriler doğrultusunda partinin yetkili organları tarafından partide bir ıslahat gerçekleştirilmesi planlanmıştır.

Bu çalışma, 1954 yılı genel seçimleri sonrası CHP içerisinde ortaya çıkan reform tartışmaları çerçevesinde Islahat Komisyonunun kuruluşu ve faaliyetlerini ortaya koymayı amaçlamaktadır. Çalışmada öncelikle alınan seçim mağlubiyeti sonrası CHP’de yaşanan gelişmeler ve bunlar neticesinde reform fikrinin olgunlaşması ele alınacaktır. Daha sonra ise Islahat Komisyonunun kuruluşu, faaliyetleri ve reformla ilgili nihai kararın verildiği CHP’nin on birinci kurultayı ile ilgili gelişmelere yer verilecektir.

1954 SEÇİMLERİ SONRASINDA CHP

Seçmenlerin oldukça yoğun bir ilgi gösterdiği ve yüzde 88,6 gibi son derece ciddi bir katılım oranının ortaya çıktığı 1954 Genel Seçimlerinde CHP, 3.193.471 oy ile toplam oyların yüzde 35,1’ini elde etmiştir. Ancak seçim sistemi nedeniyle bu oy oranı karşılığında meclisteki 541 sandalyeden sadece 31’ine sahip olabilmıştır. Buna mukabil DP, oyların yüzde 58,4’ünü alarak kazandığı 503 milletvekiliyle mecliste büyük bir güç elde etmiştir (TÜİK, 2012, s. 25). Ortaya çıkan bu sonuçların ardından CHP, büyük bir hayal kırıklığı yaşamıştır. Nitekim seçimler öncesinde halkın 1950’de aldığı yanlış kararı, 1954’te düzeltereğine ve kendilerinin iktidar olacağına dair parti içerisinde son derece güçlü bir inanç mevcuttur. (Bila, 1979, s. 280-281). Hatta öyle ki Barutçu’ya göre halk, CHP’yi bir kurtarıcı olarak, Mesih bekler gibi coşkuyla beklemektedir (Barutçu, 2001, s. 1270).

Oysaki seçim öncesinde CHP’de bazı eksik ve sıkıntılar, bariz şekilde göze çarpmaktadır. Her şeyden önce genel merkezde seçim mücadelesini yürütecek ve koordine edecek bir yapı yahut kişi yoktur. Seçim propagandası da doğru bir zemine oturtulamamıştır. Bir vaade, bir mücadele sloganına da sahip değildir. İnönü’nün

seçim konuşmalarının merkezinde yer alan ve DP'yi tenkit için kullandığı Yabancı Sermaye ve Petrol Kanunu gibi konular da geniş kitlelere ve kalabalıklara hitap etmekten uzak kalmıştır. Dolayısıyla seçime giderken, 1950 seçimleri ile kıyaslandığında ortada CHP lehine değişen bir şeyler olduğunu söylemek, mümkün gözükmemektedir (Aydemir, 1988, s. 142; Giritlioğlu 1965, ss. 314-315).

Nitekim seçimin hemen ardından basında benzer minvaldeki değerlendirmelerin yoğunluğu dikkat çekicidir. DP'nin zaferi kadar CHP'nin hezimetini ele alınmakta ve özellikle CHP'nin muhalefet tarzı ve konuları eleştirilmektedir. Şevket Rado, Akşam gazetesinde "Muhalefetin Hataları" başlıklı yazısında CHP'nin 1954 seçimlerini kaybedişinin esas nedenini ele almaktadır. Rado'ya göre CHP, gözü kapalı muhalefet yapmış, halkın dertlerini görmemiş ve DP iktidarının yaptıklarını toptan inkâr etmiştir. Halbuki basit bir köylüye partizanca değil de vatandaşa DP'yi neden desteklediği sorulmuş olsaydı bir partinin etüt bürosunun varacağı neticelere rahatlıkla ulaşılabilir. Oysaki Halk Partisi, yol ve büyükbaş hayvan vergisinin kaldırılması, köylere su, kasabalara yol getirilmesi, buğdayın yüksek fiyattan alınması, jandarmanın keyfi baskısının kaldırılması gibi pek çok gerçeği, bir kenara bırakarak Yabancı Sermaye ve Petrol Kanunu gibi sadece uzmanlarının anlayabileceği konuları işlemiştir (Rado, 1954, s. 2). Ali Naci Karacan, ise Milliyet'teki başyazısında Türk milletinin 1950 seçimleriyle iktidardan attığı Halk Partisini, bu kez 1954'te muhalefetten de tasfiye ettiğini; millet Halk Partisini ne iktidar olarak ne de muhalefet olarak istemediğini öne sürmektedir. Bu durumun millet muhalefet istemediği manasına gelmeyeceğini; millet edep, dürüst ve medeni bir muhalefet istediğine işaret ettiğini belirtmekte ve alıştığı iktidardan vazgeçemeyen ve bu şartları sağlamayan CHP'nin tarihi misyonunu tamamladığını ilan etmektedir (Karacan, 1954, s. 1).

CHP yönetimi, ise seçim sonucunu farklı okumaktadır. Seçimden bir gün sonra 3 Mayıs'ta İnönü, partinin ileri gelenleriyle ayrı ayrı görüşerek müzakerelerde bulunmuş ve bu görüşmelerin ardından CHP Genel Merkezi, seçimlerin neticelerini değerlendiren bir tebliğ yayınlamıştır. Bu tebliğde seçimin neticesinde millet CHP'ye "muhalefet" ve "murakabe" vazifesi verdiğini, verilen bu görevin, Meclis içinde ve dışında ciddi bir mesuliyet duygusu ile yerine getirileceği belirtilmiştir. Bununla birlikte mevcut tabloda muhalefet vazifesinin zorluğuna ve seçim sisteminin düzeltilmesi lüzumuna dikkat çekilmiştir (Akşam, 4 Mayıs 1954; Dünya, 4 Mayıs 1954).

4 Mayıs'ta ise bu kez CHP teşkilatlarına seçim sonunda bozulan morallerin düzeltilmesi ve direncin artırılması için Genel Sekreter Kasım Gülek imzalı bir tamim yollanmıştır. Bu tamimde de ana tema, CHP'nin muhalefet vazifesini üstleneceği olmuştur. Teşkilatlar üzerindeki seçim sonuçlarının yarattığı ataletin ve dağınıklığın ortadan kaldırılması hususundaki ve muhalefet vazifesindeki kararlılık yeniden vurgulanmıştır:

Seçim partimizin 1950’den daha az sayıda milletvekili ile muhalefette kalması neticesini vermiştir. Bu durum, mevcut seçim sisteminin millet iradesini alınan oylarla mütenasip bir şekilde Mecliste belirtilmemesinden ileri gelmiştir. Aynı zamanda, memleketin her tarafından gelen şikayetlerden anladığımız ve üzerinde durduğumuz bir çok maddi ve manevi tesirlerden doğmuştur.

Demokrasi sadece serbest bir seçimle iktidar olmayıp, aynı zamanda serbest bir münakaşa ve tesirli bir murakabe rejimidir. Geçen devrede gördük ki, Büyük Millet Meclisindeki iktidar çoğunluğu çok az sayıdaki muhalefet mebuslarının serbest münakaşa ve murakabe yolundan hakiki parlamento çalışmalarına imkân vermemiştir.

Şu hale göre, bu devrede de BMM çalışmaları tek partinin arzu ve idaresi altında devam edecektir. Bundan dolayı partimiz ve şahıslarımız için değil; fakat Türk milleti ve Türk demokrasisi bakımından kaygı duymaktayız. Bu durum karşısında CHP milletinin içten ve en samimi itimadına dayanarak muhalefet murakabe vazifesini eskiden olduğu gibi cesaret, azim ve imanla sine-i millette de devam edecektir. Teşkilatımızın bu yolda her vakit işbirliği ve beraberliği partimiz için milletimizin itimadı kadar değerli bir kudret kaynağı olacaktır (Akşam, 5 Mayıs 1954).

CHP’nin yayınladığı bildiri ve teşkilatlara gönderilen tamimde itidalli ve dik bir duruş sergilenmeye çalışıldığı göze çarpmaktadır. Buna karşın seçimin hemen ardından CHP içerisinde bir kaynaşma ve hizipleşmenin olduğuna dair haberler, bu duruşun önüne geçmiştir. Parti içerisinde alınan ağır yenilginin mesulleri aranmaya başlanmıştır. Arcayürek’in ifadesiyle parti içerisinde bir kelle aranmaktadır. Ancak bu arayışın öyle uzun boylu olmasına da gerek kalmamıştır. Demokrat Parti iktidarına karşı izlenen 1954 seçim kampanyasının mimarı ve sert politikanın şampiyonu konumunda bulunan Nihat Erim, CHP’nin aldığı yenilginin baş müsebbibi olarak öne çıkmıştır (Arcayürek, 1983, ss. 165-168). Lakin bu hususta yalnız değildir. 1950 seçimlerinden itibaren CHP içerisinde iki karşıt zihniyetin ortaya çıktığı zaten bilinmektedir. Bunlardan ilkinin, Meclis Grubu; ikincisini ise Erim’in de içinde bulunduğu Genel İdare Kurulu, temsil etmektedir. İnönü’nün de desteğini alan Genel İdare Kurulu zihniyeti, partiye hakim olmuş; yayın organını elinde bulundurmuş ve partinin sesi olmuştur (Akis, 22 Mayıs 1954, s. 8). Hal böyle iken 1954 hezimetinin sorumlusu, Erim başta olmak üzere bu grup olarak görülmektedir. Şimdi saflar daha keskin bir şekilde belirmeye başlamıştır. Nihat Erim ve Kasım Gülek gibi isimlerin temsil ettiği ve ellerinde tutabilmek için birbirleriyle dahi mücadele ettiği mevcut statükoya karşı özellikle Faik Ahmet Barutçu’nun başını çektiği, Avni Doğan, Cemal Reşit Eyüpoğlu gibi isimlerin dahil olduğu bir ıslahatçı kanadın harekete geçmesine muhakkak gözüyle bakılmaktadır. Bu durum karşısında CHP’nin verdiği ilk tepki, en yetkili ağızdan parti içerisindeki ihtilafı yalanlamak olmuştur. Bizzat İnönü, 7 Mayıs’ta verdiği demeç ile partideki

kargaşa ve ihtilaf haberlerini rivayet olarak nitelemiş ve kati bir dille yalanlamıştır (Dünya, 7 Mayıs 1954).

İnönü'nün yaklaşımı, aslında kırılan kolu, yen içinde tutma gayretinin bir neticesidir. Lakin söz konusu demeç ile aynı günlerde CHP'nin ağır topları tarafından yayınlanan yazılar, elbisenin kolunun sıyrılmasına ve kırık kolun ayan beyan ortaya çıkmasına vesile olmuştur. CHP içerisindeki ihtilaf, daha doğrusu mevcut statükodan duyulan rahatsızlık ve bu statükonun değişmesine yönelik talep, yine CHP'liler tarafından açık ve net şekilde dile getirilmiştir. Bu çerçevede ilk bayrak açan isim, Cemil Sait Barlas olmuştur. Barlas, 7 Mayıs'ta kendi gazetesinde kaleme aldığı yazısında seçimin bir muhasebesini yapmış ve CHP'nin derhal kurultaya gitmesi gerektiğine dair bir çağrı yapmıştır. Barlas, yaşanan bazı olumsuzluklara karşın 2 Mayıs seçimlerinin genel olarak medeni ve baskısız bir şekilde yapıldığını belirtmektedir. Esas sıkıntının seçim sistemi olduğunu ancak bunun ayrıca tartışılması gerektiğini belirterek sözü esas meseleye; CHP'nin uğradığı büyük hezimetle getirmektedir. Barlas'a göre CHP'lilerin üzerinde durması gereken şey, hezimetin gerçek nedenleridir. Nitekim muhalefette olan CHP, iktidar partisini aşındıracağı yerde kendisi aşınmıştır. Bu durumda yalnız umumi hastalıkları değil, CHP'nin bu hezimete neden olan hastalığı teşhis edilmeli, yaranın üzerine parmak koyulmalıdır. Aksi halde CHP'ye bağlanmış üç milyondan fazla vatandaşa yazık olacağı gibi, CHP idarecileri de yüklendikleri vebalden sıyrılmayacaklardır. Ancak sorunun sadece 1954 seçimleri ile sınırlı olmadığını düşünen Barlas, çözüm olarak gördüğü kurultayın niteliklerini şu şekilde dile getirmektedir:

Çok partili hayata girdiğimiz 1946 yılından beri partimiz hastadır. 1950 seçimlerinden sonra teşekkül eden heyetlerde, toplanan kurultaylarda partimizin geçirdiği büyük buhran bakımından bir çok hatalara göz yumulmuş, emrivakilere ses çıkarılmamış, kurultaylar alkışla açılmış, alkışla kapanmıştır... Atatürk'ün kurduğu bu tarihi ve büyük partinin böyle idaresine imkân yoktur. Son seçim neticesinde ders almamız. Hemen kurultay toplanmalıdır. Bu kurultay, bir alkış toplantısı olmamalıdır. Partinin hastalıkları ve yaraları düşünülüp, hadiselerin sebepleri araştırılmalıdır. İşten sorumlular varsa sorguya çekilmelidir. Sorumlular yok da elde edilen netice sırf hadiselerin seyri icabı ise ona göre tedbir alınmalıdır. Seçilecek yeni sevk ve idare adamları tarihi sorumluluklarını müdrik bir politika gütmelidirler. Hastalık daha müzminleşirse partinin geleceğinden endişe edilir. Halbuki azimli olarak büyük seçim imtihanı geçirmiş olan taşra teşkilatımız böyle bir muameleye hak kazanmış değildir... Biz bilhassa CHP'li olarak Avrupa sistemini kabul ettiğimiz iddiasındayız. Bu sistemi kabul edenler otokratiklikten yani kendini tenkitten kaçınmazlar. Bilakis bunda fayda görürler. 1950, 1951, 1953 kurultaylarında hakikatler değilse belki bugünden daha iyi netice alınırdı. Partinin taşra teşkilatlarının bir an evvel kongrelerini yaparak Kurultayın toplanmasını istemekte ve beklemekteyiz. Çünkü belediye, muhtarlar ve il Genel Meclisi seçimine

giderken partinin yeni bir zihniyetle hareket etmesi lazım geldiği fikrindeyiz (Barlas, 1954, s. 1)

Barlas, daha önceki kurultayları eleştirirken toplanmasını istediği kurultayın bunlardan farklı olması gerektiğine özellikle dikkat çekmektedir. Ancak temas ettiği yahut serzenişte bulunduğu esas konu, mevcut statükodur ve bunun karşısında partinin başındaki mevcut kişiler yerine yeni idarecilerin gelmesini önermektedir. Benzer minvalde önerilerde bulunan bir diğer isim ve partinin bir başka ağır topu, Falih Rıfkı Atay da yenilginin nedenlerini tetkik ettiği yazısında partide bir değişim önerisinde bulunmaktadır. Atay, seçim yenilgisinin ilk nedenini, propaganda konuları olarak işaret etmektedir. Pek çok kişi gibi petrol kanunu ve yabancı sermaye konularının işlenmesinin yerinde olmadığını, hatta bu propagandanın ticaret ve iş dünyasını endişelendirdiğini, muhalefetin iktidara gelmesi halinde iktisadi sahada bir daralma ve durgunluk olacak hissiyatı yarattığına dikkat çekmektedir. Ancak Atay’a göre bu konudan daha önemli bir diğer mevzu, hükümetin kimin tarafından kurulacağına dair endişedir. CHP iktidara gelirse Nihat Erim yahut Kasım Gülek’in hükümeti kuracağı ve bunların ikisinin de partizanca politikalar güdeceği inancı mevcuttur. Atay’a göre bu inanç, bir sanıdan ibarettir ancak yine de tarafsız seçmeni, CHP’den uzaklaştırmaya yetmiştir. Öte yandan CHP içinde bir statükocu yapının hakim olduğu da aşıkardır. Atay’a göre son dört yıldan beri CHP’de tarafsızları hatta iyi niyetli Demokratları kendine doğru çeken şahsiyetler belirmiş ancak söz konusu statüko nedeniyle bu şahsiyetler, partinin önemli noktalarında etkili bir rol alamamıştır. Çözümü ise Atay, mevcut yapının değişmesinde görmektedir. Ancak bu değişim sırasında CHP’nin ismi ve tarihi, İnönü’nün liderliği gibi konuların da tartışılmasını, doğru bulmamakta ve düşündüğü dönüşümü, şu şekilde dile getirmektedir:

Biz şimdi parti içindeki dalgalanmaların önüne geçmek için kendimizce yapılması doğru olanları söyleyelim: İsmet İnönü, CHP’nin lideri kalacaktır. Ancak onu gündelik parti faaliyetlerinin üstünde tutmalıdır. İnönü’yü kati savaş günleri dışında, ne Meclis kürsüsünde ne de toplantılarda yıpratmamalıdır. İnönü, memleket gezintilerini dahi temas gezintileri olarak yapmalıdır.

Bugünkü merkez, yerini, teşkilatın olduğu kadar tarafsızlarında da benimseyeceği ve kendilerine doğrultulan devamlı tecavüzlere asla hak vermeyeceği Faik Ahmet Barutçu tipinde, sözcü ve temsilcilere bırakmalıdır.

Nihat Erim şahsi olarak gazetesini çıkarmalıdır. Bu gazetenin umumi merkezle ve liderle ilgisi tartışma konusu olmamalıdır. Kasım Gülek, sessiz bir umumi katipliğin de teşkilat bakımından büyük bir değeri olduğunu bilmelidir... Şahsi polemikçiler bir siyasi partinin sorumlu mevkiinde bulunmamalıdır... Bunlardan bir kısmı yanlış veya doğru parti sözcüsü ve temsilcisi olarak kendi ypranışlarının tesirlerini parti üzerinde de hissettirici mevkilerde olmamalıdır.

Hemen hemen aynı arkadaşlar 1950 seçimlerini kaybeden hükümette idiler. Kaybolan ara seçimlerinde yine onlar ortaya atıldılar. Bu seçimde yine onlar baş safta göründüler. Ne çıkar bir müddet hakim kadronun dışında vazife ve hizmet görmeye katlanmaktan?

Şahıslardan fazla partileri için faaliyette bulunacak, bu yüzden katlanacakları feragat ve fedakarlığı benimseyecek şahsiyetlerdir ki partiyi temsil etmelidirler... parti içinde uzunca müddet ağırbaşlı ve sükunetli bir faaliyet devri lazımdır. Ayrıca CHP'nin geniş halk yığınlarına doğru bir işleyiş cihazı kurmasına ihtiyaç vardır.

Devamlı şahsi mücadeleler... bir siyasi partiden de tarafsızları uzaklaştırır... Muhalefette ve iktidarda asıl hedef, oyları sizin için zaten hazır olan partilileri değil, seçim kaderini tayin eden tarafsızları kazanmaktır (Atay, 1954, s. 7).

Barlas ve Atay'ın düşüncelerini paylaşan CHP'lilerin sayısı hiç de az değildir. Artık CHP'de Nihat Erim ve Kasım Gülek gibi isimlerin etrafında şekillenen statükocu yapıya açıkça bir tepki ve bir ıslahat talebi su yüzüne çıkmıştır. Hatta bu ıslahat taraftarlarının ağır bastıkları dile getirilmeye başlanmıştır. Bu durum, tüzük gereği Haziran ayı içerisinde yapılması gereken kurultayı olduğundan çok daha önemli hale getirmiştir. Nitekim bu kurultayın bir ıslahat kongresi mahiyetini alması ihtimali ortaya çıkmıştır (Akşam, 8 Mayıs 1954).

İnönü, yaşanan krizi ve kurultay meselesini, partililerle istişare yoluyla ve parti içerisinde çözmeye niyetli gözükmektedir. Bunun için seçim sonrasında Genel İdare Kurulunu üst üste toplamıştır. Bu toplantılarda özellikle kurultayın toplanıp toplanmaması meselesi üzerinde durulmuştur (Akşam, 10 Mayıs 1954). Nihayet 15 Mayıs tarihli Genel İdare Kurulu toplantısının sonunda bir tebliğ yayınlanarak Parti Meclisi, 10 Haziran'da toplantıya çağırılmış ve bu toplantıda kurultay tarihinin belirlenmesine karar verilmiştir (Akşam, 16 Mayıs 1954). Kasım Gülek, Parti Meclisinin çalışmalarını kolaylaştırmak için Genel İdare Kurulunun bundan sonra sık sık toplanacağını ve seçimlerden alınan bir takım dersler doğrultusunda partinin çalışmalarına yön verileceğini belirtmiştir (Dünya, 17 Mayıs 1954).

PARTİ MECLİSİ

Cumhuriyet Halk Partisi Meclisi, daha önce Genel İdare Kurulunun belirlediği üzere 10 Haziran 1954 tarihinde İsmet İnönü başkanlığında toplanmıştır. Toplantıda genel kurul üyeleri, CHP Meclis grubu başkan vekilleri ve grup idare heyeti üyeleriyle idare kurulu başkanları ve temsilcileri hazır bulunmuşlardır (Cumhuriyet 11 Haziran 1954). Toplantının gündeminde iki temel konu yer almaktadır. Bunlardan ilki, kurultayın toplantıya çağrılıp çağrılmayacağı; çağrıldığı takdirde gününün tespitidir. İkinci mesele, CHP'nin seçimlerde elde ettiği netice ve

bu neticede müessir olan etkenlerdir (Akşam, 10 Haziran 1954; Halkçı, 9 Haziran 1954).

Parti Meclisi, çalışmalarına İnönü’nün açılış konuşması ile başlamış, bunun ardından Genel İdare Kurulu tarafından seçimle ilgili olarak hazırlanan raporun okunmasına geçilmiştir. Raporda ilk olarak seçim kampanyası sırasında yaşanan zaruret ve iktidar partisi ile denk olmayan şartlar üzerinde durulmuştur:

“Malumunuz olduğu üzere elinden binaları, paraları, matbaa ve gazetesi, masası, kağıdı ve kalemi alınmak suretiyle maddi varlıktan tamamen mahrum bırakılan partimiz dört seneden beri türlü yollardan yaptıkları büyük inkılaplarla mücehhez olan iktidar partisi ile mali bakımdan tamamen gayri müsavi şartlar içinde güç bir seçim mücadelesi yapmıştır. Bizim bu seçimde merkez olarak sarf ettiğimiz paranın yekunu 158 bin lira civarındadır. Buna mukabil DP’nin merkezden gönderdiği resmen ifade edilen paranın yekunu ise 1,5 milyon liradır. DP’nin bu miktarın üstünde bir hayli para sarf ettiği de her tarafta şayidir. İktidar seçimde devlete ait bütün vasıta ve imkânlardan faydalanmıştır. Milli Selamet Kanunu muhalefete tatbik edilmiş, iktidar partisi mensuplarına tatbik edilmeyerek, idarede mutlak bir haksızlık tevhit edilmiştir.”

Raporda daha sonra, sözü edilen bu şartlar içerisinde DP’nin sahip olduğu maddi ve manevi avantajı kullanarak, CHP aleyhinde yürüttüğü kampanya hakkında bilgi verilmiştir:

“DP sistemli ve amansızca takip ettiği din, kin ve para politikasıyla giriştiği bu seçim mücadelesinde memleket nüfusunun yüzde seksenini teşkil eden köylünün ekseriyetine, CHP iktidara geldiği takdirde tekrar Türkçe ezan okutacağını, jandarma ile baskı yapacağını, zirai mahsulatını daha ucuza alacağını, zirai krediyi daraltacağını, şuur altına geçecek kadar telkin etmiştir.

İktidarın takip ve tatbik ettiği din, kin ve para politikasının neticesinin meşruiyeti üzerinde yapılacak münakaşa mahbus kalmak şartıyla memlekette şimdilik iktidar aleyhine mütebariz bir havanın mevcut olmadığını kabul etmek lazımdır.”

DP’nin seçim öncesinde izlediği politika, eleştirilmekle birlikte vatandaş nezdinde karşılık bulduğuna da dikkat çekilmiştir. Bu durum karşısında ise tek çıkış yolunun seçim sisteminin değiştirilmesi olduğu raporda bir kez daha vurgulanmıştır. Ayrıca seçim sisteminin sadece CHP için değil; rejim için de bir tehlike yaratma ihtimali üzerinde durulmuştur. Bunun sorumluluğu ise mevcut seçim sisteminin mimarı olan CHP’den ziyade üzerinden iki seçim geçmesine rağmen sistemi değiştirmeyen DP’ye yüklenmiştir. Raporda son olarak ise 1954 sonbaharında yapılacak olan belediye, il genel meclisi ve muhtar seçimlerine CHP’nin katılıp katılmayacağına dair kararın parti meclisinde görüşüldükten sonra kurultayda verileceği belirtilmiştir (Dünya, 11 Haziran 1954).

Genel İdare Kurulunun hazırladığı raporunun okunmasının ardından Meclis Grup Başkan Vekili Server Somuncuoğlu, Meclis çalışmaları hakkında bilgi vermiş ve umumi müzakerelere geçilmiştir. Müzakerelerin ana konusu, beklenileceği gibi seçimi kaybetme nedenleridir. Kırktan fazla delege söz alarak özellikle 1954 seçimlerinin kaybedilişindeki sebepleri, kendi vilayetlerindeki şartlara göre izah etmişlerdir. Bu arada seçim kanununun ekseriyet sistemi eleştirilmiş ve DP'nin seçim kampanyası sırasında her türlü usulsüzlüğe başvurduğuna dair iddialar gündeme gelmiştir. Bu iddialar arasında para dağıtıldığı, dinin siyasete alet edildiği ve vatandaşların tehdit altında bulundurulduğu ileri sürülmüştür (Milliyet, 11 Haziran 1954).

Konuşmaların genelindeki şikayetler, CHP'den ziyade DP'ye yönelmiştir. Çıkan sonuç açıktır. CHP seçimleri DP üç şey kullandığı için kaybetmiştir: Para-din-idari kuvvet. Ancak toplantının esas dikkat çekici kısmı bundan sonra başlamıştır. Eleştiriler giderek CHP'ye yönelmektedir. Evet, DP, CHP'yi tek parti döneminin ipoteği altına sokmuştur; makbul sayılamayacak silahlar kullanmıştır. Ancak bütün bunlarla birlikte partinin sevk ve idaresinde büyük ve ciddi yanlışlıklar yapılmıştır. Şimdi sıra bu yanlışlıklarla ilgili parti içi hesaplaşmaya gelmiştir (Akis, 19 Haziran 1954, ss. 5-7).

İlk gün bazı delegeler, partinin sevk ve idaresine temas ederek Genel İdare Kurulunu eleştirdiyse de asıl tartışmalar, 11 Haziran'da ikinci günkü oturumlardan itibaren yaşanmaya başlamıştır. Genel İdare Kurulu sert hücumlara maruz kalmış ve özellikle Nihat Erim ve Yeni Ulus meselesi gündeme gelmiştir. Sabah oturumlarında söz alan İstanbul delegesi İlhami Sancar ve İzmir Delegesi Şevket Adalan, sert tenkitlerde bulunmuşlardır. İlhami Sancar, partinin seçimlerdeki sevk ve idaresini tenkit ettikten sonra İnönü ve Kasım Gülek'ten başka kimsenin partiyle samimi şekilde alakadar olmadığını, Genel İdare Kurulu azalarının şahsi menfaatlerinden başka bir şey düşünmediklerini ileri sürmüş ve bilhassa genel kurul azalarının seçimlerde iki yerden adaylıklarını koymalarını eleştirmiştir. Sözü Nihat Erim'in şahsına ve Ulus Gazetesine getiren İlhami Sancar, Nihat Erim'i şahsi menfaatlerini, parti politikasına alet etmekle suçlamıştır. Parti organı olan Ulus gazetesinin bir an önce çıkması gerektiğini; bunu geciktiren ve Nihat Erim tarafından uydurulan teknik sebeplerin kabul edilemeyeceğini belirtmiştir. Müteakiben söz alan CHP İzmir il başkanı ve delegesi Şevket Adalan da Sancar'ın sözlerini tasvip ettikten sonra Parti Genel İdare Kurulunun başarılı olmadığını ve bu kurulun tamamen değişmesi gerektiğini belirtmiştir. Yeni oluşturulacak kurulda hâlihazırdaki kişilerden hiçbirinin bulunmaması gerektiğini de sözlerine eklemiştir. Adalan, bunun da yeterli olmadığını partide büyük bir islahat yapılması gerektiğini; eğer bu yapılmazsa CHP'nin hiçbir zaman iktidara gelemeyeceğini ifade etmiştir (Cumhuriyet, 12 Haziran 1954; Milliyet 12 Haziran 1954). Mutedil kanattan Fuat Börekçi de Yeni Ulus'un yayınlanmasının aksi tesir yaptığını belirtmiş ve seçim kampanyası sırasında izlenen DP'nin icraatını inkar eden politikayı eleştirmiştir. Börekçi gibi bazı delegeler de kampanya sırasında İnönü tarafından kullanılan, "Vatanı satıyorlar,

Kapitülasyonları getiriyorlar” mealindeki ve petrol yasası ile yabancı sermaye kanununu hedef alan argümanları eleştirmişlerdir (Akşam, 12 Haziran 1954). Yani Genel Başkan İnönü de eleştirilerden nasibini almıştır. Nitekim parti meclisinin devam ettiği günlerde, basında İnönü'nün görüşmeler sırasında sert tenkitlere uğradığı, genel başkanlığı bırakması yönünde bir talep olduğu ve kurultay öncesinde genel başkanlıktan ayrılacağına dair haberler sıklıkla yer almaktadır (Milliyet, 13 Haziran 1954; Akşam, 14 Haziran 1954). Bu tür haberler ve spekülasyonlar parti meclisi sırasında olduğu gibi sonrasında da gündemden düşmeyecektir¹.

12 Haziran'da Parti Meclisi toplantısının üçüncü günündeki oturumlarda öne çıkan konu, Kasım Gülek ve Nihat Erim ihtilafı olmuştur. Parti Genel Sekreteri Kasım Gülek, Nihat Erim ile aralarında bir ihtilaf olmadığını söylemiş; Erim de Gülek'in ardından söz alarak bunu teyit etmiştir. Ancak bu açıklama ve teyit, parti meclisi üyelerini tatmin etmemiştir. Gülek ve Erim'in ardından konuyla ilgili olarak söz alan Trabzon eski milletvekili Cahit Zamangil, bu ikilinin arasında bir ihtilafın olduğunu ve bunun parti kademelerine kadar sirayet ettiğini; hakikatleri saklamak yerine hal çaresi aranması gerektiğini söylemiştir. Şevket Adalan da ihtilafın olduğunu ve bunu saklamanın doğru olmadığını belirtmiştir. Erim-Gülek ihtilafı, ilk kez ve açık şekilde partinin yetkili bir organı tarafından masaya yatırılmıştır. Bu ihtilafın dışında üçüncü gün gündeme gelen en önemli konu, şüphesiz partide esaslı bir ıslahat yapılmasının şart olduğunu düşünen CHP Meclis Grup Eski Başkanı Faik Ahmet Barutçu'nun bu hususta hazırladığı teklifi, parti meclisine sunmasıdır. Teklif, partinin bünyesinde; tüzük ve programında esaslı ıslahat yapılmasını ve bu hususta parti meclisinde teşekkül edecek alakalı komisyonun hazırlayacağı teklifin kurultaya getirilmesini içermektedir. Bu teklif, parti meclisi tarafından kabul görmüştür. Nitekim pek çok delegenin partiye yeni bir şekil ve veçhe verilmesinde ısrarcı ve mutabık olduğu görülmüştür (Dünya, 13 Haziran 1954).

¹ İnönü'nün genel başkanlığıyla ilgili en dikkat çekici gelişmelerden biri, Parti meclisinin hemen ardından 13 Haziran'da Günaltay tarafından İnönü'ye sunulan öneridir. Günaltay, İnönü'ye önce şu fikrini söylemiştir: “Başından ayrılırsanız parti dağılır. Bu şekilde devam ederse, gene dağılır.” Ertesi gün İnönü fikrini izah etmesi için Günaltay'la görüşür. Günaltay'a göre millet, İsmet Paşa'nın tekrar başa geçeceğinden endişe ettiği için seçimlerde DP'yi desteklemiştir. Şimdi ise yapılacak tek şey İnönü'nün CHP iktidara geldiğinde kendisinin görev almayacağını ilan etmesidir. Günaltay bu kısır döngüden kurtulmanın yolunu İnönü'nün CHP başında kalmasında, fakat partisi iktidara geldiğinde görev kabul etmeyeceğini ilanında görmektedir (Toker, 1966, s. 29) Öte yandan parti meclisi sırasında basında İnönü'nün genel başkanlığı ile ilgili çıkan haberler, CHP Genel Sekreteri Kasım Gülek tarafından yalanlanacaktır. Gülek, verdiği beyanatta İnönü'nün istifa edeceğine dair çıkan haberleri, CHP'nin memleket hizmetinde devam azminden rahatsız olanların dedikoduları olarak nitelemiştir (Halkçı, 16 Haziran 1954)

Parti Meclisi çalışmaları dördüncü ve son gün olan 13 Haziran'da yayınlanan bir tebliği ile son bulmuştur. Üç gün boyunca yaşanan tartışmaların neticesinde hazırlanan tebliğ şu şekildedir:

2 Mayıs 1954 genel seçimleri ile iktidarın seçim esnasında ve ondan sonraki tutumunu ve partimizin hareket ve çalışma tarzını görüşen parti meclisi aşağıdaki hususları tespit etmiştir:

1. Seçim mücadelesi eşit şartlar, kanunun caiz görmediği bir takım usuller ve partimizce mahrumiyetler içinde yürütülmüş olmasına rağmen partimize bu seçimlerde üç milyondan fazla seçmen oy vermiş bulunmaktadır. Şartlar göz önünde tutulunca, bu sonuç partimiz için ümit ve kuvvet vericidir. Her meslekten gençlerin partimize gösterdiği yakın ilgi ve bağlılık memnunluğu muciptir. İl temsilcileri her türlü güçlük karşısında bütün teşkilat, kademe ve kollarının CHP mensuplarına has bir iman ve metanetle memleket hizmetinde mücadele azmini bir kere daha belirtmişlerdir.

2. Alınan oy sayısına rağmen seçim sisteminin tatbikatı ile tezahür eden aksaklığının bir neticesi olarak partimiz ve muhalefet ancak çok az sayıda milletvekili kazanabilmiştir. Bu durum demokratik sistemin icabı olan muhalefet vazifesini meclis içinde ehemmiyetli suretle güçleştirmektedir. Yürürlükteki seçim sisteminin parti hakimiyetini tesis edecek bir sonuç doğurabileceği yolunda partimizce evvelce izhar olunan endişeler bu suretle fiilen teyyüt etmiş bulunmaktadır. Bu itibarla parti meclisi seçmen kanaatlerinin ehemmiyetleri ile mütenasip olarak BMM sinde temsil edilmesini sağlayacak surette seçim sisteminde bir değişiklik yapılmasını demokratik rejimin gelişmesi ve hatta mahfuz kalması bakımından zaruri olduğunu bir kere daha müşahede etmiştir.

3. Mutat kurultayın 26.7.954 tarihinde toplanması ve 2 Mayıs 1954 seçimlerinin sonucu ile bugünkü şartlar karşısında partimizin teşkilat ve çalışmalarına verilecek yeni istikamet ve alınacak karar ve tedbirler hakkında teklifler hazırlanarak kurultaya sunulması kararlaştırılmıştır.

4. Parti Meclisi muhalefetin fikirlerini belirten imkânlarının bugünkü şartlar içinde mahdut olduğunu nazara alarak partinin yayın organı olan Ulus'un neşrine ve bu hususta gerekli tedbirlerin genel idare kurulunca süratle alınmasına karar vermiştir (Halkçı, 14 Haziran 1954).

Parti Meclisinde yapılan kısmi özeleştirme ve yaşanan tartışmalar, CHP içerisinde belli ölçüde bir canlılık yaratmış ve bir beklenti oluşturmuşsa da yayınlanan tebliğ ve ortaya çıkan sonuç, kimseyi memnun etmemiştir. Başka ve daha net bir ifadeyle parti meclisinde ne statükocular, ne de ıslahatçılar istediklerini alabilmişlerdir. Mevcut statükonun sembolü olan Nihat Erim ve Kasım Gülek mevcut görevlerini korumakla birlikte bu isimlerin üzerinde bulunduğu zeminin eskisi kadar sağlam olmadığı ortaya çıkmıştır. Yine bu isimler etrafında toplanmış olan statükocu kanadın, kurultayın planlandığından daha erken bir tarihe

alınmasından memnun olduğunu söylemek güçtür. Bu tarih değişikliği, İslahatçı kanat adına bir kazanç gibi görülmektedir. Ancak bu kazancı elde ettiği düşünülen İslahatçı kanada bakıldığında da durum pek farklı değildir. İslahatçı kanattan Avni Doğan, parti meclisi kararlarından ümidi kesmiş, partide kalıp kalmayacaklarının kurultaya; daha doğrusu kurultayın cereyan tarzına bağlı olacağını ifade etmiştir. Parti meclisinde izlenen idare-i maslahat siyasetinin kurultayda da devam etmesi halinde partiden ayrılıklar olacağını sinyali vermiştir. Nitekim, parti meclisinden kimsenin memnun olmamasının temel nedeni de yapılan bu idare-i maslahattır. Kağıt üzerinde her şey, tatlıya bağlanmış; ancak hiçbir mesele tam manasıyla çözülmemiş ve sürüncemede bırakılmıştır (Akis, 19 Haziran 1954, ss. 7-8).

Ortaya çıkan sürüncemenin sona erdirilmesi için tek adres kurultay olarak görülmektedir. Lakin kurultaydan önce CHP içerisindeki mücadelede bir perde daha oynanacaktır. Bu perdenin sergileneceği sahne ise Faik Ahmet Barutçu'nun önerdiği ve parti meclisinin onayladığı, kurultay öncesi partiyle ilgili teklifler hazırlayacak olan komisyon olacaktır.

ISLAHAT KOMİSYONU

Parti meclisinde karar verildiği üzere Kurultaya sunulmak üzere parti içerisinde yapılması gereken reformların tespiti için bir komisyon oluşturulmuştur. Komisyon, Faik Ahmet Barutçu, Avni Doğan, Şemseddin Günaltay, Tahsin Bekir Balta, Nuri Okçuoğlu, Cevat Dursunoğlu, Tahsin Banguoğlu, Turgut Göle, Kamil Kırıkdoğan, Cemil Sait Barlas, İsmail Rüştü Aksal, Ferit Melen, Tefvik Fikret Sılay, Cafer Tüzel, Şevket Raşit Hatipoğlu, Cahit Zamangil, Atalay Atan ve Kemal Bayazıt gibi isimlerden oluşmaktadır². İsimlere bakıldığında komisyonun parti içerisindeki müfritler yahut mutediller gibi tek bir cemaatten ve görüşten seçilmediği; çok sesli bir yapıya sahip olduğu söylenebilir. Nitekim basında komisyon üyeleri için yapılan bir tasnifte, Faik Ahmet Barutçu ve Avni Doğan, mutedil; Cemil Sait Barlas, liberal; İsmail Rüştü Aksal milliyetçi olarak nitelenmiş ve bu durum komisyonun tarafsız olarak çalışacağına dair bir kanaat yaratmıştır (Dünya, 4 Temmuz 1954). Mutedil olarak nitelenen Faik Ahmet Barutçu, komisyon başkanlığına; Şemseddin Günaltay da komisyon sözcülüğüne seçilmiştir (Akşam 4 Temmuz 1954). 2 Temmuz'da CHP Genel merkezinde toplanan komisyonun çalışmaları, yaklaşık iki hafta sürecektir. Aslına bakılırsa bu süre, komisyonun çalışmaları ve varlığı ile ilgili beklentilerinin oldukça üstündedir. Nitekim beklenti,

² İslahat Komisyonu üyelerinin sayıları ve isimleri ile ilgili olarak dönemin basını ve bazı kaynaklarda farklı bilgiler yer almaktadır. Feroz Ahmad, komisyonun beş kişiden oluştuğunu belirtmektedir (Ahmad, 1994, s. 146) Hikmet Bila ise on iki kişilik bir listeye yer vermiştir (Bila, 1979, s. 283) Yine o dönem çıkan Akşam, Milliyet, Cumhuriyet ve Dünya gibi gazetelerde de muhtelif sayılar ve isimler yer almaktadır. Burada yer verilen sayı ve isim listesi, söz konusu kaynakların tamamı göz önüne alınarak oluşturulmuştur.

formalite icabı birkaç program ve tüzük değişikliği önerisinin ardından komisyonun çalışmalarını tamamlayacağı ve dağılacağı yönündedir (Toker, 1991, s. 47).

Komisyonunda en çok tartışılan konu şüphesiz komisyonun da varlık nedeni olan partide yapılması düşünülen ıslahatın şekli ve boyutudur. Bu hususta komisyonunda iki görüşün mücadelesi görülmektedir. Bu görüşlerden ilki, partide ıslahatın, tüzükte yapılacak tadilat ile mümkün olacağı yönünde olup; Nihat Erim destekçileri tarafından savunulmaktadır. İkinci görüş ise tüzük tadilatının hiçbir işe yaramayacağı ve parti programında esaslı bir değişiklik yapılmasının gerekli olduğunu öne sürmektedir. Bu görüş ise Avni Doğan, Şevket Reşit Hatipoğlu, Cemil Sait Barlas gibi isimler tarafından savunulmaktadır (Akşam 4 Temmuz 1954). Ancak partide yapılması düşünülen ıslahat önerileri, bununla sınırlı kalmamıştır. Tartışmalar, kısa sürede partiye yeni bir hüviyet kazandırılması meselesine dönüşmüştür. Tüzükte değişim ile gereken ıslahatın yapılamayacağını savunan ikinci görüş taraftarları, biraz daha ileri giderek partinin tamamen yeni bir hüviyete kavuşması tezini ileri sürmüşlerdir. Trabzon delegesi Cemal Reşit Eyüpoğlu, programla tüzüğün değiştirilmesi ile meselenin halledilemeyeceğini, CHP’de önce kafaların, yani zihniyetin değişmesi gerektiğine işaret etmiştir. Zira Eyüpoğlu’na göre CHP’nin artık bu şekliyle yaşaması imkânsızdır ve söz konusu değişim için kaybedecek vakit kalmamıştır (Milliyet, 4 Temmuz 1954).

Bu düşüncüyü daha da somutlaştırarak belki de pek çok kişinin aklından geçen ancak dillendirilemeyen radikal öneri ise Cemil Sait Barlas’tan gelmiştir. Barlas, CHP’nin yeni bir hüviyetle ortaya çıkması gerektiğini şu ifadelerle dile getirmiştir:

“CHP artık tarihi vazifesini bitirmiş bir partidir. Bunun için şunu yaptık, bunu yaptık; bunu yapacağız diye övünmek boştur ve yersizdir. Partinin selameti bakımından takip edilecek tek yol; CHP’nin bu şartlar içinde kendi kendini feshetmesinden ibarettir. Ortaya 27 yılın iyiliklerinden ve kötülüklerinden sorumlu olmayan, belli bir iktisadi doktrine dayanan ve gençlerin katılabileceği bir parti olarak yeniden meydana çıkmalıyız; yoksa daha yirmi yıl beklesek iktidarı değil, belki Meclise milletvekili daha sokamayacak duruma geleceğiz.”(Dünya, 4 Temmuz 1954).

Barlas’ın ortaya attığı ve komisyonunda bazı delegeler tarafından benimsenen bu fikrin arkasında son derece pragmatik bir gerekçe mevcuttur. Malları elinden alınmış ve ağır bir borcun altında olan CHP, borçlarını ödeyemez ve kendi kendini feshederse bu iki açıdan faydalı olacaktır. Hem kamuoyu önünde DP, bu feshin sorumlusu olarak zor durumda kalacak; hem de milletin zihninde acı hatıraları taze olan ve seçimlerde zararı görülen Halk Partisi isminin yükü atılacaktır. Nitekim bu ismin toplumun zihninde yarattığı algı ile iktidarın hayal olduğunu düşünen komisyon üyelerinden biri; Akis mecmuasına verdiği demeçte söz konusu algının kendileri için nasıl ağır bir yük haline geldiğini ve hal çaresini, şu sözlerle ifade etmiştir:

Köye gidiyoruz, karşı taraf köylüye bizim, bir vakitler ambarlarından zorla buğday almış, öküzünü satıp mektebe yatırmış Halk Partililer olduğumuzu söylüyor. Şehre gidiyoruz, karşı taraf gene bizim bir vakitler basmayı, şekeri, gazı ortadan kaldıran, varlık vergisini toplayan Halk Partililer olduğumuzu ileri sürüyor. Bu şaibelerden parti olarak sıyrılmaya imkân yok. Halbuki şahıs olarak kurtulmak mümkün... O halde yapılacak Halk Partisinin ömrünü nihayete erdirmek, aynı kadro ve kitle ile yeni bir parti kurup değişik metotlarla muhalefet yapmak, o yoldan iktidara gelmek! (Akis, 10 Temmuz 1954, ss. 8-9)

Açıktır ki komisyondaki ve CHP içerisindeki bazı isimler, CHP’nin geçmişinden kaynaklanan imajı ile ilgili sorunların partinin feshi yahut en kötü ihtimalle yeni bir kimliğe kavuşması ile çözülebileceğini düşünmektedir. Nitekim bu çerçevede komisyonda görüşülen önemli meselelerden biri de partinin köy ve köylüyle ilişkisi olmuştur. 1945’teki Toprak Reformunun da mimarı olan Şevket Raşit Hatipoğlu, komisyonda “Halk Partisinin köylüye dayanan bir parti olması gerektiğini” ileri sürmüştür (Dünya, 4 Temmuz 1954). Pragmatik ve o günkü şartlar içerisinde kısa vadede gerçekleşmesi güç gözükken ve komisyonda tartışılan bu fikrin arkasında yatan düşünce basittir. Demokrat Partinin dayandığı çoğunluğun köylü kitleler olduğundan hareketle açıktır. Dolayısıyla yapılacak en büyük değişiklik, DP’ye karşı sevgi duyan ve iktidarı temin eden bu kitlenin kazanılması olacaktır. Çoğunluğu teşkil eden bu kitlenin CHP’yi desteklemesiyle de parti kuvvetlenebilecektir (Akşam, 5 Temmuz 1954).

Islahat komisyonunda yaşanan bir diğer tartışma da laiklik ve devletçilik prensipleri etrafında gerçekleşmiştir. Bu ilkeler, CHP’de ilk kez tartışma konusu olmamıştır. Daha önce de işlerin iyi gitmediği anlarda yahut kaybedilen seçimlerin ardından söz konusu ilkeler masaya yatırılarak tadil edilmeye çalışılmış ve etraflarında ciddi tartışmalar yaşanmıştır. Nitekim 1947 Kurultayı ve 1950 seçimlerinin ardından yaşanan süreç bunun en bariz örneklerindedir (Koçak, 2015, ss. 456-465; Koçak, 2017, ss. 193-197) Şimdi de Islahat Komisyonunda özellikle program değişikliği görüşülürken bu iki prensip üzerinde durulmuştur. Bazı komisyon üyeleri, CHP’nin laiklik ve devletçilik prensiplerinin yanlış telakkilere yol açtığı; seçimlerin kaybedilmesinde de parti programında yer alan bu maddelerin halk tarafından iyi anlaşılması yahut yanlış anlaşılmasının etkili olduğunu ileri sürmüşler ve bunun önüne geçebilmek adına bazı önerilerde bulunmuşlardır. Bu önerilere göre laiklik ilkesi, Halk partisine seçimleri kaybettirecek derecede serttir. Bu prensip yeniden gözden geçirilmeli çeşitli yorumlara sebebiyet verilmeyecek şekilde düzenlenerek vatandaşa anlatılmalıdır. Devletçilik ise özel teşebbüse daha fazla müsaade edecek şekilde esnetilmelidir³. Özetle her iki maddede de bir tadilat

³ CHP içerisinde söz konusu süreçte daha radikal önerilere rastlamak da mümkündür. Islahat Komisyonu üyelerinden Cemil Sait Barlas, sahibi ve başyazarı olduğu Son Havadis gazetesindeki makalesinde CHP’nin programında yer alan altı ilke konusunda Islahat komisyonunda konuşulmayan -konuşulduysa da basına yansımayan- bir öneri getirmiştir.

ve yumuşama önerilmiştir. Ancak Komisyondaki bazı üyeler, bu iki prensibin CHP'yi diğer partilerden ayıran temel unsurlar olduğu gerekçesi ile önerilere itiraz etmişlerdir (Dünya, 7 Temmuz 1954; Akşam, 5 Temmuz 1954).

Islahat Komisyonunda öne çıkan son başlık ise seçimdeki başarısızlık sonrası partinin gündemine gelen Ulus gazetesinin çıkarılması meselesidir. İsmail Rüştü Aksal ve Avni Doğan, Ulus gazetesi konusunu gündeme taşımışlar ve gazetenin çıkarılmadığı altı ay içerisinde partinin yüz elli bin lira zarar ettiğine değinerek Genel İdare Kurulunu sert bir şekilde tenkit etmişlerdir. İki isim, bir an önce bunun sorumlularının teşhir edilmesi ve gazetenin tekrar yayınlanması gerektiğini söylemişlerdir (Akşam, 5 Temmuz 1954). Cemil Sait Barlas da aynı noktaya işaret ederek Nihat Erim'i hedef almış ve bir şahsın menfaati uğruna partinin manen ve maddeten zarara uğradığını ileri sürmüştür. O günün gazeteleri, bu konuya geniş yer ayırarak Barlas ve Erim arasında kısa ancak ciddi bir münakaşanın yaşandığını teferruatlarıyla kaydetmektedir (Milliyet, 4 Temmuz 1954). Oysa Erim, günlüklerinde söz konusu tarihlerde İstanbul'da bulunduğunu, gazetelerde çıkan haberlere karşın Islahat komisyonu çalışmalarına katılmadığını belirtmektedir (Erim, 2005, s. 552).

Islahat komisyonu, temelde bu dört başlık etrafındaki görüşmelerini ve çalışmalarını 15 Temmuz'da tamamlamıştır. Bundan sonraki iki gün ise komisyon, çalışmalarının neticesi olarak bir rapor hazırlamıştır. Rapor, beş kısımdan oluşmaktadır. Bu kısımlar, "içinde bulunduğumuz şartlar ve partimize düşen vazifeler", "Kabul olunacak prensipler", "Program meselesi", "Tüzük ve teşkilat meseleleri" ve "Parti organı ve son düşünceler" başlıklarını taşımaktadır (Akşam, 24 Temmuz 1954). Tamamlanan rapor, Genel İdare Kuruluna gönderilecek; oradan da 26 Temmuz'da toplanacak olan Kurultaya sunulacaktır. Raporun tamamlandığı gün 17 Temmuz'da komisyon başkanı, Faik Ahmet Barutçu, düzenlediği basın toplantısı ile komisyon çalışmalarının neticesi ve hazırlanan raporun içeriği ile ilgili bazı bilgileri, kamuoyu ile paylaşmıştır. Barutçu açıklamasında şu hususlara yer vermiştir:

Barlas'a göre programda yer alan bu ilkeler nedeniyle CHP'nin programı, bir parti programından daha çok bir devlet programını andırmaktadır. Nitekim Cumhuriyetçilik, devletçilik, inkılapçılık, laiklik, halkçılık, milliyetçilik prensipleri Anayasada da mevcuttur. Yerleştirilmeye çalışılan bu ilkelerin Tek parti döneminde parti programında yer alması normaldir. Ancak çok partili hayata geçerken hata yapılmış ve bu ilkeler, parti programında tutulmuştur. Oysaki Barlas, devletçilik dışındaki diğer ilkelerin anayasaya emanet edilerek parti programından; devletçiliğin de anayasadan çıkarılması gerektiğini düşünmektedir. Böylece laiklik, inkılapçılık gibi ilkeler, partilerin müşterek malı haline gelmiş ve siyasi münakaşa konusu olmaktan çıkmış olacaktır. Barlas, geçen iki seçimde bunun yapılması gerektiğini; artık geç kalındığını da eklemektedir. (Barlas, 1954, s. 4)

“Parti teşkilatı ve çalışmalarına verilecek yeni istikametlere ait esaslar için fikir ve mütalaaları alınmak üzere kurulan komisyonumuz çalışmalarını bitirmiştir. Komisyonunda varılan neticeler birkaç esaslı noktada toplanmaktadır.

Program üzerinde umdelere dokunulmamıştır. Ancak tatbik şekilleri olarak tarzların, metotların ıslahı, yeni istikametlerin belirtilmesi lüzumu üzerinde durulmuştur. Haddizatında umdeler bakımından partilerden çoğunun programları arasında benzerlik bir realitedir. Hepsi Cumhuriyetçi ve laikdir, devletçi ve inkılapçı görünmektedir. Asıl, tarzlar, istikametler ve muhitlerdir ki aradaki farkları belirtirler. Ve asıl tek parti devrinin tarzları, metotları ve parti sistemleridir ki esaslı surette reddedilmek lazım gelir.

Mesela CHP cumhuriyetçidir. Ancak bu, Cumhuriyetin birinci devrindeki güdümlü Cumhuriyetçilik değildir. CHP esaslı surette demokratik Cumhuriyetçi bir parti olarak güdümlü cumhuriyetin bütün usullerini reddetmeli ve yeni prensiplerini kesin olarak ifade eylemelidir.

Bu esaslı noktadan hareketle programın başına yeni prensipler deklarasyonunun ilavesi gerekli görülmüştür. Demokratik rejimin gelişmesiyle ilgili olan prensipler Komisyonun raporunda belirtilmektedir.

Politik sahada olduğu gibi sosyal ve iktisadi diğer sahalardaki istikametlerimiz de daha belirli olmalıdır. CHP milli bir partidir. Aynı zamanda, gerek iktisadi gerek sosyal bakımdan en çok himayeye muhtaç olanlara müteveccih bir cephesi olmak tabiidir. Komisyonunda bütün fikirler incelenmiştir.

Tüzük üzerinde görüşmelerde, esaslı surette demokratik Cumhuriyetçi bir parti bünyesi vücuda getirmek noktasında mihverlenmiştir.

Ekseriyetle varılan netice: Daha ahenkli bir organizma içinde demokratik bir bünye için asıl olan, salahiyetlerin heyetlere intikal ettirilmesidir. Bunun muhtelif şekilleri incelenmiştir.

Ekseriyetin fikri: Bugünkü Genel Başkanlık, Genel Sekreterlik, Genel İdare Kurulu gibi her biri Kurultaydan ayrı ayrı seçilen çeşitli mercileri olan bir sistem yerine, iki senede bir toplanması uygun görülen Kurultaydan sonra Partinin en salahiyetli bir karar merkezi ve sevk ve idare organı olarak Kurultayın seçeceği asgari yirmi bir kişilik bir Merkez Heyeti ile bu heyetin kararlarını tatbik etmek ve cari işleri idare eylemek üzere içinden ayıracağı yedi kişilik bir idare heyetinden ibaret bir merkez organizması vücuda getirmektir.

Heyetler Başkanlarını kendileri seçmelidirler. Bu nüfuzların karşılaşması yerine muhkemlik sağlayan ahenkli ve tesanüt içinde çalışmak prensibinin esaslı unsuru olarak görülmüştür. Yalnız partinin Genel Başkanı demokratik örnekleri ve hile Kurultay tarafından seçilmelidir. Ancak Genel Başkanlık diye bünyenin dışında ayrı bir müessese bulunmamalı ve partinin Meclis grubunda olduğu gibi

Genel Başkanın nizamname ile tabii Başkan tayini usulü kaldırılmalıdır. Seçim esastır ve Kurulların salahiyyet ve mesuliyetleri esastır.

İşte Komisyon çoğunluğunun vardığı neticeler bunlardır.

Teşkilatın umumi bünyesi çalışma istikametleri ve propaganda ve mali durum üzerindeki görüşleri belirtilmiştir. CHP'nin tamamlığını koruyacak bir kalkınma hamlesiyle teşkilat çalışmalarını halka doğru götürecektir prensiplerimizi, tarzlarımızı, metotlarımızı sevdirecek iklim yaratmak başlıca esastır.

Partinin prensiplerini yayacak, fikirlerini objektif olarak aksettirecek bir organın lüzumu üzerinde de durulmuş, bu organın gayri şahsi bir organ ve Parti malı olarak çıkarılması muhtelif bakımlardan Parti için, partiler arasındaki tesanüt için lüzumlu, faydalı ve zaruri görülmüştür. (Halkçı, 18 Temmuz 1954; Son Havadis, 18 Temmuz 1954)

Islahat komisyonunun aldığı kararların basına yansıyan bölümünden anlaşıldığı kadarıyla, her şeyden yeni hüviyet ve tek partili dönemin mirası meselesinde bir ara formül üretilmiş gözükmektedir. Başta komisyonda tartışma konusu olan laiklik ve devletçilik olmak üzere ilkelerin korunması; bununla birlikte ilkelerin hayata geçirilmesinde tek parti devri tarz ve metotlarının terk edilmesi, uygun görülmüştür. Böylece tek parti dönemi mirası tamamen reddedilmemekle birlikte araya bir çizginin çekildiği; en azından bir mesafe konulduğu görülmektedir. Bu çerçevede cumhuriyetçilik ilkesi ve cumhuriyet anlayışında da radikal bir değişim öngörülmüş ve CHP'nin tek parti dönemindeki güdümlü cumhuriyet anlayışını terk ederek yeni prensipler ile demokratik cumhuriyet anlayışına geçmesi teklif edilmiştir. Yine aynı çerçevede partinin sosyal ve iktisadi açıdan muhtaç durumda bulunanlara yönelik politikaları olması gerekliliği üzerinde durulmuştur. Komisyonun önerdiği değişim ve dönüşüm, ilkeler bazında düşünsel bir sahaya da sınırlı kalmamıştır. Bir tüzük değişikliği ile partinin yapısı ve işleyişinde de önemli bir değişim talebi ortaya konmuştur. Buna göre Genel Başkanlık, Genel Sekreterlik, Genel İdare Kurulu gibi organların, kurultayda ayrı ayrı seçilme usulü, terk edilerek, bunun yerine iki senede bir toplanacak kurultayda 21 kişilik bir Merkez Heyeti ve bu heyetin içerisinde çıkacak 7 kişilik yürütme kurulu seçilecektir. Böylece Kurultay, sadece genel başkanı seçecektir.

Tek başına dahi yeterince önemli ve köklü bir dönüşümü içeren bu rapor, aslında CHP tarihinde son derece önemli bir yer işgal etmektedir. Nitekim Uyar'ın da işaret ettiği üzere Parti yönetiminde ve ideolojisinde köklü bir değişiklik öneren raporu, 1959'daki İlk Hedefler Beyannamesi'ne ve Ortanın soluna giden sürecin bir parçası olarak addetmek ve cumhuriyetçi bir kimlikten demokratik cumhuriyetçi bir kimliğe geçişin niyet beyanı olarak görmek mümkündür (Uyar, 2017, s. 135). Gerçi rapor, İlk hedefler beyannamesi kadar şümüllü ve üzerinde tam mutabakata varılmış ve kuramsal açıdan güçlü bir belge değildir. Buna karşın demokratik prensipler ve sosyal demokrat esasların vurgulanması açısından benzer bir niteliğe haizdir.

Islahat komisyonunun hazırladığı rapora tek muhalif imza, Genel Sekreter Kasım Gülek’e aittir. O günlerde komisyon tarafından önerilen idari değişikliklerin Kasım Gülek’i hedef aldığına dair yaygın kanaat düşünüldüğünde bu durum sürpriz olmamıştır. Gülek, bununla da kalmayarak raporun açıklandığı gün yaptığı bir açıklama ile komisyon çalışmalarını, hiç de hafif olmayan bir dille eleştirmiştir. Komisyonda CHP etrafında yaşanan tartışmaları, “arabanın tekeri kırılınca, akıl veren çok olur” sözleri ile özetleyen Gülek; CHP’nin ne ismini ne de prensiplerini değiştirme niyetinde olmadığını belirtmiştir. Bu doğrultuda önerilerde bulunanları ise dışardan gelen çürütme ve yıpratma telkinlerine uymakla itham etmiştir⁴. Ancak açıklamanın şüphesiz en önemli kısmı, komisyonun işlevi ve aldığı kararların geleceği ile ilgilidir. Gülek, Islahat Komisyonunun sadece istişari mahiyette bir teşekkül olduğunu ve esas karar mercisinin ve yetki sahibinin kurultay olduğuna işaret etmektedir. Kurultayın en doğru kararı alacağını; bu kararı beğenmeyenlerin ise partiden gitmekte serbest olduklarını belirtmektedir (Akşam 18 Temmuz 1954).

Gülek’in kendisini hedef alan Islahat Komisyonu hakkındaki olumsuz görüşü zaten meydandadır. Öyle ki söz konusu teşekkülün adının dahi Islahat Komisyonu” olmadığını; bu ismin CHP karşıtları tarafından verildiğini belirtmektedir (Güngör, 2004, s. 359). Açıklamasında kullandığı ifadelerle komisyonu ve aldığı kararları, değersizleştirmeye, önemsizleştirmeye çalıştığı da açıktır. Lakin komisyonun işlevi ve mukadderatı ile alakalı olarak sarf ettiği bu sözlerde haklıdır. Nitekim komisyonun aldığı kararlar, önce Genel İdare Kurulunda görüşülecek; bunun ardından Kurultaya sunulacaktır. Dolayısıyla bu aşamada ıslahatçı kanata sağladığı moral dışında CHP için herhangi bir işleve ve anlama sahip değildir. Esas hesaplaşma yerinin de Gülek’in işaret ettiği üzere Kurultay olduğu açıktır. Hal böyle iken gözler, Kurultaya ve Genel İdare Kurulunun bu kurultaya sunacağı rapora çevrilmiştir.

XI. KURULTAY

CHP’nin on birinci kurultayı planlandığı üzere 26 Temmuz 1954 Pazartesi günü Ankara’da Yeni Sinema salonunda altı yüz civarında delegenin katılımıyla İnönü’nün başkanlığında toplanmıştır. Yapılan yoklamanın ardından divan başkanı seçimine geçilmiştir. Faik Ahmet Barutçu, İlhami Sancar, Sırrı Atalay ve Nüvit Yetkin aday olarak gösterilmiştir. İnönü, ilk olarak Faik Ahmet Barutçu’nun adaylığını oylamaya sunmuş ve oylama neticesinde Barutçu’nun kazandığı ilan

⁴ Bu ifadelerle Gülek, CHP içerisinde ıslahat isteyenlerin, DP ile aynı dile sahip olduğuna işaret etmektedir. CHP içerisinde bu düşünceye sahip olanlar, Gülek ile de sınırlı değildir. Menderes ve Bayar’ın basına yansıyan CHP’nin tarihi vazifesinin sona erdiğine ve CHP’de bir değişim yaşanmadığı sürece muhatap almayacaklarına yönelik ifadelerinin benzeşmesi, CHP’nin can düşmanı ile aynı dili konuştuklarına dair bir kanaatin oluşmasına yol açmıştır. Hüseyin Cahit Yalçın, “Halk Partisinin Mukadderatı”, *Halkçı*, 7 Temmuz 1954, s.1.

edilmiştir. Bunun ardından diğer isimlerin adaylığı oylamaya sunulmamıştır. Pek çok delege sonuca değil, seçim usulüne itiraz etmiş; ancak netice değişmemiş ve Barutçu, Kurultayın divan başkanlığını yürütmüştür. Başkan seçiminin ardından Kurultay, İnönü'nün açılış nutku ile çalışmalarına başlamıştır. Konuşmasında İnönü, 2 Mayıs seçimi öncesi yaşanan propaganda süreci ve seçimin neticeleri, mevcut seçim sistemi, DP iktidarının muhalefete karşı tutumu ve çıkardığı antidemokratik kanunlar, muhalefete düşen vazifeler ve yaşanan iktisadi zorluklar gibi konu başlıklarına değinmiştir. Konuşmasının sonunda ise İslahat Komisyonu tarafından hazırlanan rapora temas etmiştir (Akşam, 27 Temmuz 1954).

İnönü'nün gerek divan başkanlığına Barutçu'nun seçilmesi sırasındaki tavrı; gerekse konuşmasında İslahat Komisyonu raporuna yer vermesinin ıslahatçı kanat adına olumlu bir hava yarattığı muhakkaktır. Lakin bu olumlu hava, çok uzun sürmeyecek, İnönü'nün ardından kürsüye gelen Genel Sekreter Kasım Gülek'in Genel İdare Kurulu tarafından hazırlanan raporu okumasıyla dağılacaktır. Nitekim raporda İslahat Komisyonunun önerilerinin ciddi şekilde seyretiltiği ve ancak cüzi bir kısmına yer verildiği görülmüştür. Kurultaya katılan delegelere ve basın mensuplarına da dağıtılan Genel İdare Kurulu Raporu, sırasıyla "*Parti İç Çalışmalar, CHP'nin Mallarına El Konulması, Seçim, Partinin Mali Durumu, Partimizin İçinde Bulunduğu Şartlar ve Üzerine Düşen Vazifeler ve İktisadi Durum Üzerindeki Görüşlerimiz*" başlıklı bölümlerden oluşmaktadır. Raporun en sonunda ise partinin güncel gelir gider cetveline yer verilmiştir. İslahat komisyonunun önerilerinin bir kısmına ise partimizin içinde bulunduğu şartlar ve üzerine düşen vazifeler başlıklı bölümde yer verilmiştir. Söz konusu raporun ilgili kısmı řu şekildedir:

Programımızın başında 1923'ten 1945 yılı sonlarına kadar devam eden tek partili cumhuriyet devrinin tam ve objektif bir izahı yapılmalı ve CHP'nin, çok partili devirdeki zihniyet ve hüviyetini belirten prensipler programda yer almalıdır [...] İktisadi, sosyal ve kültürel sahalarla ilgili fikir ve prensiplerin yeni şartlara ve ihtiyaçlara göre yeniden gözden geçirilmesi lazımdır.

Yalnız takdir buyurursunuz ki, bu iş uzun ve esaslı tetkiklere ihtiyaç göstermektedir. Onun için yüksek heyetinizin teveccüh ve itimadı ile iş başına gelecek yeni heyete bu mevzu üzerinde çalışmak ve bir tasarı hazırlamak vazifesi verilmesinin daha uygun ve isabetli olacağı mütalaasındayız. Yeni heyet bu mevzuu ele alır, icap ederse hususi bir komisyon kurarak bir tasarı hazırlar ve müteakip arz ve takdim eder. Bu tarzda hareket etmemizin her bakımdan faydalı olacağı kanaatindeyiz.

Tüzüğümüzde bazı değişiklikler yapılması ihtiyacı duyulmuştur. Bu hususta hazırlanan ve tespit edilen teklif esasları ait olduğu komisyona havale edilmek üzere Kurultay başkanlığına sunulmuştur.

Ancak Genel sekreter bu Kurultayda tüzük tadilinin mevsimsiz ve faydasız olduğu kanaatinde bulunduğunu izhar eylemiştir (CHP GİK Raporu, 1954, ss. 16-17).

Raporda İslahat komisyonunun önerilerinin seyreltilmesiyle yetinilmemiş; konulan şerhlerle önü kesilmeye de çalışılmıştır. Zaten üstü örtülü ve kısmi olarak değinilen önerilerin hayata geçmesinin zorluğu, zamansızlığı ve bu nedenlerden dolayı daha sonra ele alınması gerektiği vurgulanmıştır. Raporun ıslahat taraftarları adına tek olumlu kısmı, tüzük değişikliğinin kurultayın gündemine alınması ve ilgili komisyona havalesiyle ilgili ifadelerdir ki o da ancak Kasım Gülek'in şerhi ile rapora dahil olabilmıştır.

Genel İdare Kurulu raporunun okunmasının ardından Kurultayın gündemindeki meselelerin halledilmesi için “Ana Davalar, Tüzük, Basın ve Hesap Komisyonları” oluşturulmuştur. İlgili konular, bu komisyonlarda görüşülecek ve hazırlanan raporlar genel kurulda karara bağlanacaktır. Bir yandan Yeni Sinema salonunda genel kurul devam ederken bir yandan da mezkûr komisyonlar, parti genel merkezi ve il genel merkezinde çalışmalarını yürütmüşlerdir (Halkçı, 28 Temmuz 1954). Parti içerisindeki esas mücadele de bu komisyonlarda, bilhassa Ana Davalar ve Tüzük komisyonlarında yaşanmıştır.

Ana Davalar Komisyonu, esasta CHP'nin muhalefette nasıl bir yol izleyeceğinin belirlenmesi için oluşturulmuştur. 27 Temmuz'da çalışmalarına başlayan komisyonda CHP'nin meclisten çekilmesi ve seçim kanunu değişmeden hiçbir seçime girilmemesi mevzuları tartışılmıştır. Müfritler ile mutediller olmak üzere iki grup arasında uzun tartışmalar gerçekleşmiştir. Tartışmaların neticesinde müfritler galip çıkmış, CHP'nin bundan sonra ara seçimlere belediye, muhtar ve il genel meclisi seçimlerine katılmaması kararlaştırılmıştır. CHP milletvekillerinin TBMM'den çekilip çekilmemeleri meselesi de komisyonun ele aldığı bir diğer mevzudur. Sertlik yanlısı olan ve Gülek'e yakın isimlerden İlhami Sancar, “Menderes demokrasisini yalnız başına bırakalım” diyerek Meclisten çekilmeyi savunmuştur. Neticede DP hükümetine nispi temsil sistemine geçiş gibi bazı teklifler sunulması, bunların kabul edilmemesi halinde Meclisten çekilme yetkisinin CHP Meclis grubu ile Genel İdare Kuruluna bırakılmasına karar verilmiştir (Akis, 31 Temmuz 1954, ss. 7-8; *Akşam*, 28 Temmuz 1954).

Bu gelişme üzerine İnönü, komisyon oturumuna girerek belediye seçimlerine girmeme ve CHP'li milletvekillerinin Meclisten çekilmelerine dair alınmış kararı, tenkit etmiştir. İnönü, gayrimeşru yollarla mücadelenin doğru olmadığını, mevcut kanunlar dahilinde mücadele etmek gerektiğini söyledikten sonra komisyonun nizam dışı bir hava yaratacak bu tarz kararlar alması halinde, aralarında bulunmayacağını ilave etmiştir. İnönü'nün olaya dahil olması ve sergilediği kararlı tutum neticesinde komisyon geri adım atarak kararını ertesi güne bırakmıştır (Akşam, 28 Temmuz 1954). Bununla birlikte komisyonun kararı

değişmemiş ve olduğu haliyle Kurultay Genel Kurulu'na sunulmuştur. İnönü, bu kez 28 Temmuz'da genel kurula hitaben seçimlere girilmesi ve mecliste kalınması yönündeki şu konuşmayı yapmıştır:

“Sonuna kadar siyasi faaliyetimize devam etmemiz lazımdır... Bu mücadele ile olur. Bunun vasıtası da ikidir. Biri seçimlere girmek, biri de Meclis gibi en salahiyyetli bir kürsüden millete seslenebilmek. Gaye, seçmeni doğru söylediğimize inandırmak; bu suretle seçmen kazanmaktır... Kanun çerçevesi içinde henüz mücadele imkânlarımız elimizden alınmamıştır. İçinde bulunduğumuz safha henüz imkânsızlık safhası değildir. Binaen aleyh seçime girmemiz lazımdır. Benim kanaatim budur. Meclisi terk etmek en meşru, en kanuni bir mücadele vasıtasını terk etmek demek olur ki tarih karşısında haksız çıkarız. Cesaretsiz ve sebatsız olmak kadar korkak olmak da büyük günahdır. En tesirli mücadele silahımızı kaybetmeyelim, kendi davamıza en büyük zararı kendi elimizle yapmış oluruz. Meclis içinde olduğu kadar dışında da mücadelemize devam edeceğiz.

Aldığımız neticeleri az görmeyelim. Demokrasi hamlesi 9. yılını yaşamaktadır. Bahsedildiği gibi bu siyasi mücadeleyi terk edersek aradan 50 sene geçtikten sonra bugün bulunduğumuz yerden başlamak zorunda kalırız. Siz güç meydanlarından kaçan pehlivan gördünüz mü, Meclisten çıkmamız da bundan başka bir şey olamaz. Mertliğe yakışmaz, korku ifade eder. Son sözüm şudur: Mücadelemize devam edelim, zira iyi yoldayız, salim yoldayız, muvaffak olacağız.”(Akşam, 29 Temmuz 1954).

İnönü'den sonra da pek çok delege söz almış ve müzakereler, ertesi gün 29 Temmuz'da devam etmiştir. Müzakerelerin tamamlanmasının ardından ise Ana Davalar Komisyon sözcüsü, Salih Tüzel söz alarak rejimin teminat altına alınmadığı müddetçe seçimlere girilmemesine dair komisyon kararını, müdafaa etmiştir. Türk demokrasisinin içinde bulunduğu şartların vahametini belirten Tüzel, bu şartlar altında seçime girmenin bir mana ifade etmediğini, seçime girmeme kararı ile iktidarın demokrasi esaslarına aykırı icraatının protesto edilmesi gerektiğini savunmuştur. Malatya milletvekili Nüvit Yetkin ise komisyon raporundaki seçimlere girilmemesi ibaresinde değişiklik için bir önerge vermiştir. Önergede rejimin içinde bulunduğu şartların partinin yetkili organları tarafından incelenmesi ve seçime iştirak edip etmeme kararının bu organlar tarafından verilmesi teklif edilmiştir. Bu teklif üzerine komisyon sözcüsü Salih Tüzel ve Komisyon Başkanı Lebid Yurdoğlu, rejimle ilgili tehlikelerin meydana geldiğini, bunların tespiti için ayrıca incelemeye gerek bulunmadığını belirterek, Yetkin'in önergesinin ret ve komisyon raporunun kabul edilmesini istemişlerdir. Aynı konuda Şemsettin Günaltay da bir teklifte bulunarak rejimin teminat altına alınması için CHP yetkililerinin iktidarla temas etmeleri ve eğer bu temas sonunda bir netice alınmazsa o zaman seçimlere girilmemesine karar verilmesini istemiştir. Genel başkanın bu konular ile ilgili fikrini açıklaması için verilen önerge üzerine İnönü yeniden kürsüye gelerek seçimlere girilmesi ve Mecliste kalınması yönündeki görüşünü, bir kez daha

tekrarlamıştır. Bu konuşmadan sonra komisyon raporundaki seçimlere girilmemesine dair ibarenin çıkarılması ve bu husustaki kararın partinin yetkili organına bırakılması hakkındaki teklif, kurultay tarafından oylanarak kabul edilmiştir. Böylece Kurultay, ana davalar komisyonu ile ilgili çalışmalarını tamamlamış ve demokrasiyi tehdit eden şartların durumuna göre seçimlere girmeme ve Meclisten çekilme yetkisinin Partinin yetkili organına bırakılmasına karar verilmiştir (Halkçı, 30 Temmuz 1954).

Erim, Halkçı'daki köşesinde Kurultayın aldığı bu kararın, İnönü'nün Türk siyasi hayatında ne büyük ve olgun bir devlet adamı; ne kadar etkili bir fren mekanizması olduğunu ortaya koyduğunu belirtmiştir (Erim, 1954, s. 1,3). Nitekim komisyonun kararının Kurultayda değişmesi, İnönü'nün parti içerisindeki ağırlığını, açık ve net şekilde ortaya koymuştur. Her ne kadar genel başkanlığı ile ilgili tartışmalar olduysa da hala son sözü söyleyecek konumda olduğu görülmüştür.

Bir diğer komisyon olan Basın komisyonunun kuruluş gerekçesi ve haliyle ana gündemi, Ulus ve Ulus kapatıldıktan sonra, Nihat Erim tarafından çıkarılmaya başlanan Halkçı gazetelerinin durumudur. Seçimlerin hemen ardından parti gazetesi meselesi, gündeme gelmiş ve Ulus'un yeniden çıkarılması yönünde bir temayül ve mutabakat oluşmuştu. Şimdi Basın komisyonu, Ulus gazetesinin yeniden yayınlanabilmesi için bir şirket kurulmasına karar vermiştir. Tek itiraz, Dünya gazetesinin de sahibi olan Falih Rıfkı Atay'dan gelmiştir. Atay, parti propagandası için bir gazete çıkarmaya gerek olmadığını, bunun parti idealini benimseyen gazeteler ile de yapılabileceğini öne sürmüştür. Bunun dışında şirketin sermayesi üzerinde bir tartışma yaşanmıştır. Komisyonun raporu, genel kurula geldiğinde Nihat Erim, Halkçı gazetesinin durumuyla ilgili bir izahat vermiştir. Erim, Halkçı'nın mevcut zararının CHP tarafından karşılanacağına dair bir teminat verilmesine mukabil, gazetenin devredilmesi yönünde bir karar alınmasını istemiştir. Neticede Basın komisyonunun bir gazete çıkarılması hakkındaki raporu reye konularak kabul edilmiştir (Akşam, 29 Temmuz 1954).

Halk Partisi programı üzerinde değişiklik yapmak üzere kurulan Program Komisyonu da çalışmalarını CHP Genel merkezinde yürütmektedir. Komisyonunda ilk olarak bir parti programının gerekli olup olmadığı tartışılmıştır. DP iktidarı örnek verilerek önemli olanın programlar yahut seçim beyannameleri olmadığı; partinin görüşlerinin doğru şekilde aktarılması olduğu dolayısıyla programdan vazgeçilmesi önerilmiştir. Bu çerçevede özellikle Islahat komisyonunda da tartışma konusu olan laiklik ve devletçilik ilkeleri üzerinde durulmuş ve bu ilkelerin yanlış anlaşılmasından şikayet edilmiştir. Ele alınan bir diğer konu ise nispi seçim sistemi olmuştur (Dünya, 27 Temmuz 1954). Komisyonun kurultaya sunduğu raporda ise ilkeler mevzuuyla ilgili bir değişikliğe yer verilmemiştir. Sadece devletçiliğin bir iktisadi ve içtimai doktrin olduğu ve bunun da memleketin kül halinde kalkınmasıyla hallolabileceğine dair bir ifadeye yer verilmiştir. Kurultayda laikliğin yeniden tanımlanmasıyla ilgili taleplere karşın bu gerçekleşmemiş ve ilkeler olduğu gibi

korunarak bunlara bağlı kalınmıştır. Programa memurların sendika kurma hakkı ve nispi seçim sistemine geçişle ilgili maddelerin eklenmesine yönelik komisyon teklifi de kurultay tarafından kabul edilmiştir (Dünya 30 Temmuz 1954). Böylece İslahat komisyonundaki hadise tekerrür etmiş, laiklik ve devletçilik ilkelerinin revizyonu hususunda, bu kez kurultay aynı karara vararak bu ilkeleri, olduğu gibi korumuştur. Böylece parti içerisinde beliren yeni kimlik yönündeki taleplerin önüne kesin bir şekilde geçilerek düşünsel manada bir dönüşüm reddedilmiştir.

Kurultayın verdiği bu ret, şüphesiz önemli olmakla birlikte CHP içerisinde ıslahat fikrinin ve ıslahat isteyenlerin mukadderatının ne olacağı, esas itibarıyla Tüzük komisyonunda belirlenecektir. Nitekim İslahat komisyonu, statükonun dayanağı olarak addedilen partinin mevcut idari yapısında köklü bir değişiklik önermiştir. Önerilen değişiklikler ise Genel İdare Kurulu tarafından ilgili komisyona havale edilmişti. Tüzük komisyonu da söz konusu değişiklikleri görüşmek amacıyla CHP genel merkezinde toplanmıştır. Komisyon toplantılarında sert tartışmalar gerçekleşmiştir. Bu tartışmalar, iki grup arasında cereyan etmektedir. Daha çok Genel İdare Kurulu mensuplarının oluşturduğu birinci grup, İslahat Komisyonunun teklifinin kabulünden yanadır. Teşkilat delegelerinden oluşan ikinci grup ise tüzük değişikliği ile ilgili talebi, Genel Sekreter Kasım Gülek'e karşı bir hamle olarak görmekte ve bu değişikliğe karşı çıkmaktadır. Birinci gruptan ve aynı zamanda İslahat Komisyonu üyesi olan Cahit Zamangil, komisyon çalışmalarının hemen başında söz alarak partinin idari yapısında ve işleyişinde aksaklıklar olduğunu belirtmiş ve tüzüğün değiştirilmesini talep etmiştir. Bu aksaklıkların nedeni ve talebin gerekçesi olarak da Kurultayın aynı anda hem Genel Başkanı, hem Genel Sekreteri hem de Genel İdare Kurulunu seçmesini göstermiştir. Nitekim hal böyle olunca Genel Sekreter, Genel İdare Kuruluna karşı değil, kurultaya karşı sorumlu olarak hareket etmekte ve Genel İdare Kurulunu çalışmaları aksamaktadır. Zamangil, bu gerekçeden sonra İslahat Komisyonunun önerisini tekrarlamış ve Kurultayın 21 kişilik Divan seçmesini, Divanın kendi içinden bir Parti Genel Başkan vekili ile yedi kişilik icra komitesi kurmasının doğru olacağını belirtmiştir. Kasım Gülek, ise söz alarak genel sekreter ve Kasım Gülek meselelerinin birbirinden ayrı ayrı ele alınması gerektiğini, kendisinden duyulan bir memnuniyetsizlik varsa bunun daha açık bir şekilde söylenerek ele alınmasını istemiştir. Genel sekreterlik mevki ve kendi hareket tarzının savunmasını yapan Gülek, son olarak İslahat komisyonunun önerilerinin kabul edilmemesini istemiştir. Tartışmaların neticesinde bir sonuca ulaşılmayınca İslahat Komisyonu raporu ve diğer teklifleri incelemek üzere dokuz kişilik tali bir komisyon kurulmasına karar verilmiştir (Dünya, 28 Temmuz 1954).

Tali komisyon, çalışmalarını tamamlayarak tüzük değişikliği ile ilgili nihai raporunu hazırlamıştır. Tüzük komisyonuna sunulan rapor, komisyonda aynen ve ittifakla kabul edilerek Kurultay genel kuruluna getirilmiştir. Raporun getirdiği öneriler şunlardır:

Genel başkan ve genel sekreteri Kurultay seçer, ayrıca kurultay 30 kişilik bir merkez heyeti seçer. Bu heyetin yedeği yoktur. 25’ten aşağı düştüğü takdirde kendi kendisini 30’a iblağ eder. Genel sekreter, bu heyet arasından kendisine iki yardımcı seçer. Bunun yanında 30 kişilik heyet arasından teşkil olunacak beş kişilik bir jüri ile iki Genel sekreter yardımcısı İcra komitesini meydana getirir. 30 kişilik Merkez Heyeti iki kurultay arasında Kurultay salâhiyetini haizdir ve karar merciidir. Lüzum görüldüğü takdirde Genel sekreteri ve yedi kişilik icra komitesini iskat eder (Dünya, 28 Temmuz 1954).

Tüzük komisyonu, hazırladığı bu rapor ile İslahat Komisyonu raporunu tamamen yok saymıştır. Nitekim, genel başkanın seçilme usulünde bir değişikliğe yer verilmese de en hassas noktalardan biri olan genel sekreterin seçimi yine kurultaya bırakılmıştır. Yine genel sekreterin yetkilerinin kısılması bir yana, parti meclisi vasıtası ile ciddi bir icra yetkisine sahip olmasına olanak sağlanmaktadır. Bunlar dikkate alındığında rapordaki en beklenmedik ve dikkat çekici kısım ise parti meclisine genel sekreteri azletme yetkisinin tanınması ile ilgili öneridir. Ne var ki kurultay, bu öneri dışında Tüzük komisyonunun raporunu aynen onaylamıştır. Genel sekreteri, azil yetkisinin eskiden olduğu gibi kurultaya verilmesine oy çokluğuyla karar verilmiştir (Halkçı, 30 Temmuz 1954).

Ortaya çıkan bu tabloda, partinin mevcut yapısında bir kısım değişiklik yapılsa da bu değişim, parti içerisindeki ıslahatçıların istediği değişimden son derece uzak, sadece kağıt üzerinde yaşanan bir düzenlemedir. Pratikte Kasım Gülek’in zaferi, son derece nettir. Yani ne İslahatçıların istediği değişim yapılmış ne de partinin mevcut düzeninde ısrarcı bir tutum takınılmıştır. Akis, bu durumu, Ne İsa’yı, ne de Musa’yı gücendirmemek korkusuyla yapılan bir “idare-i maslahat” olarak nitelendirmiştir (Akis, 31 Temmuz 1954, s. 8). Bununla birlikte gücenenler de yok değildir. Kurultayın tüzük hususunda aldığı bu karar üzerine Cemal Reşit Eyüpoğlu ve Zihni Betil, CHP’den istifa etmişlerdir (Dünya, 30 Temmuz 1954). Bu da Avni Doğan’ın Parti meclisi sonrası sarf ettiği “partide kalıp kalmayacağımız Kurultayın cereyan tarzına bağlı olacaktır” sözlerini hatırlatmıştır. Yine Akis mevcut durumu, İslahatçıların ilk darbeye meydandan kaçmaları olarak değerlendirmiştir (Akis, 31 Temmuz 1954, s. 8).

SONUÇ

CHP’de yaşanan 1954 İslahat teşebbüsü, Türk demokrasi tarihi ve Türkiye’deki siyasal parti kültürü ve geleneği açısından son derece önemli bir deneyimdir. Nitekim, CHP aldığı ağır seçim yenilgisinin ardından ilk olarak bir sorumlu arayışına girişmiş ve beklenilebileceği üzere bu sorumlunun DP olduğuna karar vermiştir. CHP’ye göre iktidar partisi, seçimler sırasında idari ve mali gücünü kullanmış, dini istismar etmiştir. Buraya kadar her şey son derece normal hatta sıradan gözükmektedir. Ancak çok geçmeden DP’ye yöneltilen suçlamalar, yerini parti içi bir özeleştiriyeye bırakmıştır. Partinin seçim politikası, bu politikanın mimarları ile başlayan eleştiri ve sorgulama, parti içerisindeki statükocu yapıya ve hatta parti lideri İnönü’ye yönelmiş ve kısa süre içerisinde bir değişim talebine dönüşmüştür. İşte sıra dışı olan ve 1954 deneyimini farklı kılan da bu talep karşısında partinin yetkili organlarının takındığı tavrıdır. Nitekim Türk demokrasi tarihinde eşine az rastlanır bir parti içi demokrasi örneği gösterilerek değişim talebine kulak verilmiş hatta bu talepte bulunanlar partinin işleyişine dahil edilerek yetkili organlarda temsil edilmişlerdir. Çok partili hayatın sekizinci senesindeki bu tarz bir örneğin sonraki senelerde sık rastlanan bir hadise olduğunu söylemek güçtür.

Öte yandan her ne kadar, reform talebine kulak verilmiş olsa da CHP’de parti içi dengelerin, geleneksel yapıların ve statükonun çok daha güçlü olduğu ortaya çıkmış ve reform teşebbüsü akamete uğramıştır. Şüphesiz bunda en önemli etken, CHP içerisinde genel sekreterlik müessesinin sahip olduğu nüfuzdur. Teşkilat ve delegeler vasıtası ile nihai karar mercii olan kurultayda hakim olması, genel sekreterliğin esas gücü elinde tutmasına imkan vermektedir. Sekreterlik ve onun hakim olduğu teşkilat, 1950’de elde ettiği bu yetkiyi ve gücü bırakmaya niyetli değildir. Bunun farkında olan İslahat komisyonu, önerdiği değişiklikler ile genel sekreterlik müessesinin gücünü kırmaya ve Kasım Gülek’i tasfiye etmeye çalışsa da başarılı olamamıştır. Başka bir ifadeyle merkezde ortaya çıkan bir değişim talebinin teşkilatı elinde tutan genel sekreterlik müessesesini aşması şimdilik mümkün olamamıştır. Nitekim Kasım Gülek, girdiği bütün kurultaylarda genel sekreter seçilecek ve 1959’da istifa edene kadar aralıksız eski nüfuzu kırılrsa da genel sekreterlik görevini yürütecektir.

Genel sekreterlik ile birlikte liderlik müessesesi ve İnönü’nün tavrı da sürecin şekillenmesinde son derece etkili olmuştur. Seçim yenilgisinin hemen ardından İnönü’nün partinin başında kalıp kalmaması dahi tartışılmış ve İnönü, bu tartışmaları büyük bir itidalle takip etmiştir. Benzer şekilde yenilikçi kanadın talepleri karşısında da son derece ılımlı bir tavır takınmıştır. Bu tavır, yenilikçi kanadı cesaretlendirmekle birlikte İnönü’nün reform taraftarı olduğu manasına gelmemektedir. Nitekim İnönü, parti içerisinde statükoyu savunan ve yenilik isteyenler arasında bir arabulucu rolünü üstlenmiştir. Rengini ve tarafını net şekilde son ana kadar belli etmemiştir. Belki de liderliğini korumanın ve parti içindeki klikler arasında bir denge oluşturmanın yolunun, bu şekilde görmüştür. Ancak netice

itibariyle yenilikçi kanat, teşkilat ve delegelerin desteğinden mahrum olmakla birlikte İnönü’nün de en azından açık bir desteğini alamamıştır.

Hal böyle iken 1954 İslahat Komisyonu deneyimi, her şeyden önce kemikleşmiş geleneksel siyasal yapılarda değişimin hiç de kolay olmadığını bir kez daha ortaya çıkarmıştır. Daha da önemlisi, partide eğer bir dönüşüm yaşanacaksa, bunun son derece ağır ve tedrici bir şekilde gerçekleşmesi gerektiği ortaya çıkmıştır. Değişim talebinin doruğa ulaştığı, arkasına ciddi bir rüzgar aldığı durumlarda ise tedrici değişimler ve yapılan yamalarla yola devam edilmiştir. Bariz şekilde ortada olan sorunlar karşısında idare-i maslahat yolu izlenmiştir. CHP içerisinde daha önce de gündeme gelen ve bundan sonra da gündeme gelecek olan tek partili dönemin ipoteği altına girme, halktan kopuk olma gibi meselelerde radikal adımlar atmaktan kaçınılmıştır. Bu yaklaşımı özellikle laiklik ve devletçilik gibi temel ilkeler konusunda görmek mümkündür. Bu iki ilke neredeyse her seçim yenilgisi sonrası gündeme gelmiştir ve bundan sonra da gelecektir. 1954 sürecinde de gündeme gelen bu ilkelerin yeniden yorumlanmasına dair öneri ve teşebbüslerin de önü kesilmiş ve bu hususta parti içerisinde var olan derin rahatsızlık en azından bir süreliğine daha görmezden gelinmiştir. Bu tablonun arkasında yatan saik ise büyük ihtimalle yeniyi inşa ederken eskiden de olma korkusudur. Daha açık bir ifadeyle daha geniş kitlelere hitap etmeye ve onları kazanmaya çalışırken mevcut kitlenin küstürülmesi ihtimalidir. Ancak bu çekincenin gereksiz olduğunun anlaşılması uzun sürmeyecektir. 1954’ü takip eden yıllarda iktidar partisi adına işlerin yolunda gitmemesi, toplumun pek çok farklı kesiminde hoşnutsuzluk yaratmıştır. Başta iktisadi konular olmak üzere demokrasi, kişi hak ve hürriyetleri, basın özgürlüğü gibi meseleler, CHP tarafından muhalefet konuları olarak işlenmeye başlanmıştır. Tıpkı 1954’te İslahat Komisyonunun önerdiği gibi toplumun büyük çoğunluğunu ve geniş kitleleri ilgilendirmeyen konulardan ziyade, iktidardan şikayetçi ve mustarip olunan meseleler üzerine gidilmeye ve toplumun pek çok farklı kesimine hitap edilmeye başlanmıştır.

Netice itibariyle 1954 İslahat komisyonu, CHP’nin idari ve düşünsel yapısında son derece köklü bir değişim önermiş ancak bu öneri hayata geçememiştir. Kazanan statüko, gelenek, tarihi prensipler ve miras olmuştur. Bununla birlikte İslahat Komisyonu, surlarda ilk ve önemli gediklerden birini açmış; değişime giden yolda döşenen taşlardan biri olmuştur. Bu gedik ve yoldan geçenler, CHP’nin kendi içerisinde yenilenme çabalarını sürdüreceklidir. Özellikle 1957 seçimleri sonrasında CHP, bir kabuk değişimi yaşayacak ve parti “Ortanın Solu”na ve demokratik cumhuriyetçi bir hüviyete evrilecektir. İşte İslahat Komisyonu, bu değişim sürecinde 1959’da kurulan CHP Araştırma Bürosunun kurulması ve aynı tarihte ilan edilen “İlk Hedefler Beyannamesi” gibi gelişmelerden önceki önemli bir durak ve kuluçka evresi olarak karşımıza çıkmaktadır.

KAYNAKÇA

Kitap ve Makaleler

- Ahmad, F. (1994). *Demokrasi sürecinde Türkiye*. İstanbul: Hil Yayınları.
- Arcayürek, C. (1983). *Cüneyt Arcayürek açıklıyor-2 Yeni iktidar yeni dönem 1951-1954*. Ankara: Bilgi Yayınevi.
- Atay, F. R. (1954, 11 Mayıs). Ben de Bir Rapor Vereyim. *Dünya*, s.7.
- Aydemir, Ş. S. (1988). *İkinci adam* (Cilt.3). İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Barlas, C. S. (1954, 13 Temmuz). CHP'nin Durumu-II. *Son Havadis*. s.4.
- Barlas, C. S. (1954, 7 Mayıs). Cumhuriyet Halk Partisi Kurultayı Hemen Toplanmalıdır. *Son Havadis*, s.1.
- Barutçu, F. A. (2001). *Siyasi hatıralar* (Cilt.2). Ankara: Yüzyıl Yayınları.
- Bila, H. (1979). *CHP tarihi 1919-1979*. Ankara: DMS Doruk Matbaacılık.
- Erim, N. (1954, 30 Temmuz). Kurultayın Kararı. *Halkçı*. s.1,3.
- Erim, N. (2005). *Günlükler 1925-1979* (Cilt.1). Haz. Ahmet Demirel, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Giritlioğlu, F. (1965). *Türk Siyasi Tarihinde Cumhuriyet Halk Partisinin Mevkii* (Cilt.1). Ankara: Ayyıldız Matbaası.
- Güngör, S. (2004). *Muhalefette CHP*. Ankara: Alternatif Yayınları.
- Karacan, A. N. (1954, 4 Mayıs). Halkın Sesi Hakkın Sesi. *Milliyet*, s.1.
- Koçak, C. (2015). *Türkiye'de iki partili siyasi sistemin kuruluş yılları* (Cilt. 4). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Koçak, C. (2017). *Demokrat Parti karşısında CHP*. İstanbul: Timaş Yayınları.
- Rado, Ş. (1954, 6 Mayıs). Muhalefetin Hataları. *Akşam*, s. 2.
- Toker, M. (1966). *İsmet Paşayla 10 Yıl* (Cilt. 1). İstanbul: Akis Yayınları.
- Toker, M. (1991). *Demokrasimizin İsmet Paşalı yılları, DP yokuş aşığı 1954-1957*. Ankara: Bilgi Yayınevi.
- TÜİK (2012). *Milletvekili genel seçimleri, 1923-2011*. Ankara 2012.
- Uyar, H. (2017). *Demokrat Parti iktidarında CHP 1950-1960*. İstanbul: Doğan Kitap.
- Yalçın, H. C. (1954, 7 Temmuz). Halk Partisinin Mukadderatı. *Halkçı*, s.1.

Raporlar

CHP Genel İdare Kurulu'nun XI. Kurultaya Sunduğu Rapor (1954, 26 Temmuz).

Gazete ve Dergiler

(1954, 4 Mayıs), *Akşam*

(1954, 5 Mayıs), *Akşam*

(1954, 8 Mayıs), *Akşam*

(1954, 10 Mayıs), *Akşam*

(1954, 16 Mayıs), *Akşam*

(1954, 10 Haziran), *Akşam*

(1954, 12 Haziran), *Akşam*

(1954, 14 Haziran), *Akşam*

(1954, 4 Temmuz) *Akşam*

(1954, 5 Temmuz) *Akşam*

(1954, 18 Temmuz) *Akşam*

(1954, 24 Temmuz) *Akşam*

(1954, 27 Temmuz) *Akşam*

(1954, 28 Temmuz) *Akşam*

(1954, 29 Temmuz) *Akşam*

(1954, 30 Temmuz) *Akşam*

(1954, 22 Mayıs), *Akis*

(1954, 19 Haziran) *Akis*

(1954, 10 Temmuz) *Akis*

(1954, 31 Temmuz) *Akis*

(1954, 11 Haziran) *Cumhuriyet*

(1954, 12 Haziran) *Cumhuriyet*

(1954, 4 Mayıs) *Dünya*

(1954, 7 Mayıs) *Dünya*

(1954, 17 Mayıs) *Dünya*

(1954, 11 Haziran) *Dünya*

(1954, 13 Haziran) *Dünya*

(1954, 4 Temmuz) *Dünya*

(1954, 7 Temmuz) *Dünya*

(1954, 27 Temmuz) *Dünya*

(1954, 28 Temmuz) *Dünya*

(1954, 29 Temmuz) *Dünya*

(1954, 30 Temmuz) *Dünya*

(1954, 9 Haziran) *Halkçı*

(1954, 16 Haziran) *Halkçı*

(1954, 14 Haziran) *Halkçı*

(1954, 18 Temmuz) *Halkçı*

(1954, 26 Temmuz) *Halkçı*

(1954, 28 Temmuz) *Halkçı*

(1954, 30 Temmuz) *Halkçı*

(1954, 11 Haziran) *Milliyet*

(1954, 12 Haziran) *Milliyet*

(1954, 4 Temmuz) *Milliyet*

(1954, 18 Temmuz) *Son Havadis*